

M. K. Nørgaard

Fra boglæser til bogsamler – og retur

Erindringer og betragtninger

Da Bogvennens redaktør foreslog mig at fortælle noget om mit liv som bogsamler eller mit liv blandt bøger, blev jeg overrasket og lidt betænkelig ved forslaget, men fandt det iøvrigt meget ærefuldt. Jeg gjorde dog strax opmærksom på, at selvom jeg havde tilvejebragt en i omfang meget betydelig bogsamling, var den nærmest at betragte som en art brugsbibliotek og omfattende så mange områder eller afdelinger, at ingen af disse, på nær børnebøgerne og måske en eller to andre afdelinger, kunde siges at være særlig righoldig eller rumme noget særligt i snævrere bibliofil forstand, og endvidere at jeg ligesom havde brudt »spillets regler« – jfr. titlen på amerikaneren Edw. Newtons fornøjelige bog *This Book-Collecting Game*, Lond. 1930 – ved, endda gentagne gange, at have solgt dele af samlingen. Men skønnes de nærmere omstændigheder ved at en mand inden de 52 i uhjælpelig bogglæde og med intens samlerlidenskab har samlet og syslet med en bogmasse på ca. 35.000 bind at kunne have interesse for den kres, Bogvennen henvender sig til, så er jeg kun glad for at gøre rede for disse omstændigheder, så meget mere som jeg håber, når vi er nået til vejs ende, at stå ikke blot som den bibliomane bogsamler, men også, mer eller mindre, som den enfoldige boglæser og bogelsker. Noget af det særlige ved mit »tilfælde« ligger måske deri, at der ikke er tale om en afdøds efterladenskaber, men om et forholdsvis levende menneske, der

her får lejlighed til og tager sig mod til at fortælle om glæder og sorger ved sin samlen bøger og om sin mani – til opmuntring måske for nogle, til skræk og advarsel for andre.

Lidt bogligt levnedsløb.

Man taler om, at barnet lærer at læse, som det lærer at regne, skrive eller cykle, men det er urimeligt at sidestille disse færdigheder; for adskillige børn betyder det at komme til at læse utvivlsomt en sindsomvæltende, skelsættende begivenhed, og at der ved siden af det meget, den enkelte dag hidtil har budt på, nu kommer en strøm af spændende læseoplevelser. Om jeg havde på fornemmelsen, at det gjaldt om at få begyndt tidligt, véd jeg ikke, men jeg husker, efter at jeg i femårsalderen var kommet i skole og havde lært bogstaverne, en utålmodighedsperiode, hvor jeg syntes, det gik lidt langsomt med at nå til den herlighed, de voxne havde forjættet én med hensyn til læsekunsten og bøgerne. Men så pludselig var det der, man kunde læse, verden lukkede sig op, livet blev rigere end før, man kunde selv trænge frem, hvor de voxne færdedes, og gøre opdagelser.

Jeg var den yngste af en stor flok søskende, der alle var borte fra hjemmet, før jeg nåede læsealderen, så jeg levede og følte mig nærmest som et enebarn med gamle forældre. Mit hjem i Horsens var måske næppe hvad man i egentlig forstand vil kalde et kulturhjem, men det var et interesseret, ikke velstillet, nøjsomt provinshjem hvor man – hvad der i åndelig henseende fik stor betydning – ved siden af en lokal avis holdt en københavnsk, Politiken, og hyppigt drøftede dens artikler, ikke mindst Hørups og Georg Brandes'. Der var ikke mange bøger, en lille reol med aviser og en enkelt række bøger, men man lånte bøger, nærmest de nyere skønlitterære, i et lejev bibliotek, og så kom man til fra begyndelsen, d. v. s. ca. 1897 – da jeg var 6 år – at holde Frem (det rigtige gamle Frem), og hver uge kom der

så nogle sider med text og billeder (også farvetryk), som jeg simpelthen slugte og imødeså med utålmodig spænding. Det var Dreyers Naturfolkenes Liv, Walter Scotts Ivanhoe, Dickens' Oliver Twist, Rists En Rekrut fra 64 m. fl. Det blev hos os, som sikkert i talrige andre hjem, begyndelsen til en bogsamling og af overordentlig betydning, også i snævraste forstand, for mig, hvem omslaget Vor Jord tilfaldt. Jeg nåede aldrig at få bragt hverken udgiveren, Ernst Bojesen, eller redaktøren, Julius Schiøtt, min tak, for ideen var på det tidspunkt helt rigtig og klogt realiseret; man havde virkelig en følelse af at få noget for de 10 øre om ugen.¹ Og så den fryd at læse bøgerne en gang til, ja mange gange, når de var blevet bundet ind og virkede som nye.

Men selv om der altså nu på reolen begyndte at voxe en ny række bøger frem, var der dog i disse første læseår utvivlsomt tale om en langtfra tilfredsstillet læse- eller boghunger – det må også bemærkes, at de traditionelle småbørns-børnebøger som Den store Bastian, Peters Jul eller Kaalunds Fabler kendte jeg ingen af, dem oplevede jeg først med mine egne børn, og jeg var 10 år, før jeg opnåede at få et julehæfte – i hvilken jeg mange år efter har ment at finde en af grundene til min senere så kraftige appetit på bøger. At selve samlerinstinkt eller samlerlysten, der vistnok er at finde hos overmåde mange børn, hos nogle mennesker bevares og måske yderligere udvikles op gennem årene, er en anden kendsgerning, som psykologer eller psykoanalytikere eventuelt har en forklaring på. Jeg selv vil være tilbøjelig til at mene, at der muligvis kan findes bidrag til den formentlig ret sammensatte forklaring i den leve- eller husholdningsregel, der spillede en så stor rolle i mit hjem og blev os indprentet som en selvfølgelighed, at intet, der kunde bruges, måtte gå til spilde.

---

1. Da den ellers kloge og dygtige forlægger Henrik Koppel i 1926-28 lod Gry's værker på lignende måde udkomme arkvis, lå forholdene helt anderledes, og foretagendet blev forlagsmæssigt ikke nogen succes, i hvert fald ikke i første omgang.

Og så begyndte man da selv at skaffe sig bøger. Den første var, hvad der stod i forhold til de mikroskopiske lommepege – en 2-øre i ny og næ for at gå byærinder – gratis, det var nemlig en føljeton (Spøgelseshunden af Conan Doyle), men med rigtige, paginerede bogsider, som jeg klippede ud af den lokale avis og siden, da jeg blev 10 år, lod indbinde – stift hæftet, for 35 øre – som vistnok min første virkelige, »indbundne« bog. Helt gratis kom jeg ikke til en anden anskaffelse, der optog mig meget, det var de små gule hæfter af Chr. Erichsens Børnenes Bogsamling, som man abonnerede på gennem en lærer i skolen. Der kom et hæfte til 10 øre ca. hver fjortende dag, og det skete jo ikke så sjældent, at man, den dag hæfterne kom til læreren og udleveredes af denne, ikke havde de 10 øre, så måtte man vente til næste dag, et helt døgn at vente på fortsættelsen af Robinson Crusoe eller Rider Haggards Kong Salomons Miner eller Jules Vernes Kaptajn Grants Børn – hvilken skuffelse! Hvor var de »gode«, som man syntes dengang, disse af Anna Erslev eller andre bearbejdede og forkortede udgaver af de berømte værker, i reglen illustreret af Poul Steffensen – lige ens »nummer« i den periode. Jeg havde efterhånden fået samlet en halv snes af disse bøger i hæfter og fik så en skolekammerat, der var amatørbogbinder, til mod afståelse af et par af dem og anden nødtørftig subvention at binde dem ind (der var ikke råd til det stærkt attråede komponerede røde helshirtingsbind med meget guld på). Jeg havde glædet mig utroligt til på engang at forøge min bogsamling, som på det tidspunkt væsentlig bestod af gamle skolebøger og lign., med 7-8 virkelige bøger, men da kammeraten efter en uendelig ventetid – også dengang – endelig kom med dem, var de slet ikke som dem, han tidligere havde vist mig, bare hæftet og klistret ind i et sort halvlæderbind, skævt beskåret, med lak spildt på flere blade og uden rygtitel. Det var en næsten ulægelig sorg, jeg græd og var ulykkelig, fortrød bit-

tert, at jeg ikke havde nøjedes med mine rene og sirlige hæftebundter, og tilgav aldrig amatørbogbinderen.

Foruden de få bøger, jeg kunde kalde mine egne, og som naturligvis sammen med hjemmets andre bøger var grundigt gennemlæst, lånte jeg alle de bøger, jeg kunde få fat på, således hos en af husbeboerne Ingemanns historiske romaner. Hvor var jeg på det tidspunkt betaget af dem, og hvor jeg holdt hus med dem, gav mig selv som belønning for et eller andet udført, måske ubehageligt arbejde at måtte læse så og så mange sider, og de sidste 10-20 sider udskød jeg gerne læsningen af, for tænk, så var der ikke mere. Og hvor jeg husker min enorme skuffelse, da jeg, som ellers ikke litteraturhistorisk kendte noget til Ingemann, havde udsat læsningen af Valdemar den Store og hans Mænd som den formentlig mest spændende, og så opdagede, at den var på vers. At vers var noget, man også på egen hånd kunde give sig af med, altså ud over hvad den danske læsebog bød på, gik vist først op for mig, da i 1901 Gyldendals julekatalog Selvportrætter og andre Portrætter faldt mig i hænde og jeg dér fandt Jeppe Aakjærs skønne digt »Jeg er født paa Jyllands Sletter, dér hvor Lam af Lyngen nipper«. ² Interessen for og glæden ved poesi har holdt sig, kan jeg nok sige.

Foruden hos bekendte lånte jeg bøger i det lille skolebibliotek, hvor jeg hurtigt blev en slags assistent, hvilket honoreredes med, at man kunde låne dobbelt så mange bøger som andre. Hvor jeg læste – skolebiblioteket fra ende til anden tror jeg – og hvor jeg nød det og var optaget af læsningen og talte derom og længtes derefter, når andet skulde gøres. Jeg skulde tidligt og præcis i seng, og der måtte ikke læses i sengen (petroleumslampen blev slukket, når man var klædt af), men hvor tit har jeg ikke lagt

---

2. Da Studentersamfundet (hvis formand jeg var) i september 1926 fejrede Aakjærs 60 års fødselsdag, kunde jeg med sandhed, og jeg tror til glæde for digteren, takke ham for denne tidlige indvielse i poesiens rige.

Fra boglæser til bogsamler - og retur

bogen under hovedpuden og så håbet på, at jeg måtte vågne rigtig tidligt og ganske stille, førend nogen stod op, fortsætte læsningen, inden jeg skulde i skole.

At jeg til min konfirmation ønskede mig bøger, vil ikke undre, og jeg fik da også både Holbergs Komedier, Carit Etlars Viben Peter, Scharlings Nøddebo Præstegaard og H. F. Ewalds Griffenfeld, og så fik jeg af en ældre broder 20 kr., for hvilke jeg hos en lille snedker fik lavet et bogskab - det var i 1905 - med 5 hylder, glas i døren og til at låse. Der var naturligvis ikke strax bøger til at fylde hele skabet, men alene glæden ved at flytte dem og stille dem op, så de næsten fyldte hylderne, var stor. Og så fortsattes iøvrigt med uformindsket appetit indhuggene på bøgernes udtømmelige skatte, idet det jo må bemærkes, at anskaffelserne i disse år unægteligt var meget tilfældige og ikke præget af nogen særlig litterær eller bibliofil linie. Selve begrebet bibliofili var mig naturligvis ukendt, der var ingen i min daværende kres til at føre mig hen imod mere kræsne boglige idealer eller højere mål, disse viste sig først senere, efterhånden som man lærte, at ikke alt trykt var lige værdifuldt. Gyldendal og et par norske forlag havde i disse år nogle store nedsættelser, hvor den, der kun havde 25-ører, også kunde være med. Hjemmets Noveller, redigeret af John Martin, begyndte at udkomme i 1904, og her lærte jeg for 25 øre pr. hæfte Johannes V. Jensen, Nexø og mange andre forfattere at kende; fra ca. 1909 - det var i gymnasietiden - begyndte Martin så med sine bekendte 50-øres udgaver af Anatole France, Strindberg, Flaubert, Dumas, Dostojevski og andre store udenlandske forfattere, og af Gyldendals Bibliotek (redigeret af Vilh. Østergaard) erhvervede jeg så mange bind, jeg kunde overkomme.

Selvom jeg på forskellig måde, bl. a. ved undervisning, havde forstået at skaffe mig extraindtægter, var det alt i alt kun et meget lille bogbudget, der var tale om; jeg husker, at jeg, mens jeg gik i 1ste gymnasieklasse, under et besøg i København havde

fået foræret to kroner, for hvilken sum jeg strax til familiens uforstående mishag købte en bog, Hauptmanns Die Weber, som jeg havde en ubetvingelig lyst til at læse og eje. Ja, eje – det ord får mig til at tænke på den forskel, der utvivlsomt på dette punkt har været på os mer eller mindre litterære gymnasiaster: jeg havde dengang og senere et helt andet og mere fortroligt forhold til den bog, jeg læste som min egen, end til den, jeg havde lånt; det er måske nok – skulde i hvert fald blive det for mig – en farlig linie at komme ind på, og givet er det, at adskillige af mine kammerater kunde have lige så stor litterær interesse og nysgerrighed, som jeg havde (f. ex. vedrørende Georg Brandes, J. P. Jacobsen, Strindberg, Darwin, Niels Møller eller Johannes V. Jensen), men var fri for denne fornemmelse, denne trang til at skulle eje bøgerne.

Som student i København (fra 1910) var det trods extraarbejde ved privatundervisning, det første år à 35 øre timen, næsten endnu sværere at få råd til at købe bøger udover dem, studiet krævede; mange af disse købte jeg hos den egenartede *Mouri*, indehaveren af Store nordiske Videnskabsboghandel i Rømersgade. Naturligvis fandt jeg hurtigt hen til de steder, hvor der blev holdt bogauktion, men det blev ofte en række Tantaluskvaler, da fristelserne næsten altid stod i omvendt forhold til de pengebeløb, der kunde anvendes til sådanne frie boganskaffelser, og selvom bogpriserne, alt taget i betragtning, var meget lave (antallet af samlere var også forholdsvis mindre end nu); der havde unægtelig med det kendskab til bøger, jeg allerede havde på det tidspunkt, været chancer for vidunderlige erhvervelser. Det må vistnok siges, at jeg brugte alle de penge, jeg på nogen måde kunde afse, til bøger, f. ex. fra Gyldendals store nedsættelse i 1913, og hvor tit er jeg ikke gået fra byen til Hellerup, hvor jeg boede, for at spare de 10 øre til sporvognen eller har i nogle dage »glemt« måltider for at samle sammen til en eller anden bog, der så måske var solgt, når jeg kom med pengene. Nye

interesser og nye felter dukkede op, inden for hvilke jeg søgte at erhverve bøger, »belægge dem med litteratur«, som jeg har kaldt det; jeg var virkelig kommet ind i bøgernes tryllekres, og det er betegnende, at det første foredrag, jeg holdt som ung student, handlede om »læsnings betydning«.

Lidt efter lidt begyndte jeg at opdyrke og blive fortrolig med det københavnske bogland, repræsenteret ved antikvarboghandlerne, hvis kres dengang endnu var præget af den gamle generations mænd. De fortjente et afsnit for sig, disse ofte særprægede bog-handelsmænd, hos hvem jeg igennem årene »fandt« største delen af mine bøger, men dels er der af andre givet gode bidrag til karakteristikker eller rids af københavnske antikvarboghandlere fra bl. a. denne periode,³ dels synes jeg, de stadig er mig så tæt inde på livet og står så levende for mig, vel også fordi der jo i adskillige tilfælde er tale om sønner, der er voxet op i forretningerne og fulgt i fædrenes spor, at jeg er vejet tilbage for et sådant forsøg på personlig boghandel-historieskrivning. Den nemmeste måde, hvorpå jeg kan klare dette punkt, er ved at sige, hvad der ikke vil være noget overdrevet i, at jeg har været gæst eller kunde, mer eller mindre regelmæssigt, i *alle* københavnske antikvarboghandler, men et par navne synes jeg bør nævnes, nemlig på de to første steder, hvor jeg fandt ind, og hvor jeg siden er kommet temmelig regelmæssigt og altid har befundet mig godt og hyggeligt. Det var hos Grubb i Nørregade – med den særprægede »Mr. Grubb«, med den hastigt talende, altid veloplagte og menneskekloge J. Chr. Andersen, og med det prunkløse gennem årene uforandrede interiør, hvor gasblusset savnedes, da det endelig forsvandt – og hos Skadhauge på Nørrevold, hvis jyske væsen dækkede over megen fin menneskelighed, og hos hvem man altid var sikker på

3. Jeg hentyder især til den af Antikvarboghandlerforeningen i 1945 udsendte bog *Mennesker og Bøger*, hvor bl. a. J. Chr. Andersen, Hans Hvass, Volmer Rosenkilde, Gustav Strand og Sigurd Wandel har omtalt en række antikvarboghandlere. Også Eddie Salicaths ærlige, lidt skarpe skildring af Th. Johansen (ligeledes fra 1945) bør nævnes.

at finde virkelig forståelse for sine særlige interesser og samtidig overmåde rimelige priser. Fra begge disse steder, hvor nu sønner viderefører de smukke traditioner, har jeg hjemført i hundredvis af tunge bogpakker – fra Grubb ikke mindst dansk og amerikansk skønlitteratur og udenlandsk faglitteratur, og fra Skadhauge f. ex ældre danske børnebøger – og det var forretninger, hvis atmosfære man ligesom savnede, hvis man i nogen tid ikke havde indåndet den, og hvor man ofte fik en hyggelig snak med andre bogsøgere eller litterære godtfolk, hvadenten de nu var købere eller sælgere. Hyppigst gjaldt besøgene naturligvis det egentlige gamle københavnske bogland, de for en bogsamler og bogjæger »farlige« gader, men turen gik jo også nu og da til periferien – Gl. Kongevej, Valby eller Østerbro, og man spurgte og man søgte først og fremmest selv rundt på tit støvede reoler, man fremdrog ofte usædvanlige og oversete billige bøger, og man snakkede med de i mange tilfælde ikke helt almindelige antikvarboghandlere, som alt i alt forekom én at være et meget interessant folkefærd. Men herudover opdagede jeg tidligt, at der ofte ved nytårstid af de store boghandler, der førte udenlandsk litteratur, blev holdt oprydningsudsalg; det gjaldt f. ex. Høst, Gad og Boghallen, hvis rodekasser »som på Paris' kajer« nok var værd at rode i, og ved disse lejligheder var der ofte betydelige chancer for mig, der på så mange områder var interesseret i udenlandsk litteratur.

Man skulde have øjnene med sig, både når man kiggede på de mindre frekventerede hylder og i rodekasserne eller man gennemgik boglister og kataloger af enhver art, men så »fandt« man jo også noget, en dag Havelock Ellis' hovedværk *Studies in the Psychology of Sex*, 5 bind (i stedet for 6) til 2 kr. 50 øre eller originaludgaven af Rilkes *Neue Gedichte I-II* (Lpz. 1907-08) til 3-4 kr. eller Johs. Jørgensens tidsskrift *Taarnet*, begge bind til 7 kr.

Efter 4 udbytterige studieår i København med megen undervisning, deltagelse i livet i Studentersamfundet m. v., var jeg i Chicago 1914-15 for bl. a. at trænge lidt mere ind i det interessante sprog, som amerikansk er, og da jeg kom hjem under den første verdenskrig med det hektiske liv, der prægede København, gik jeg ind i forretningslivet – det lå til familien – gjorde gavnlige erfaringer dér, men opgav det igen uden overskud eller bitterhed og blev i 1917 knyttet til et gammelt anset forsikringsselskab, som efterhånden gav mig så gode arbejdsforhold og så god indtægt, at jeg blev der i 27 år, skønt det begyndte som noget tilfældigt og, som jeg mente, midlertidigt. I de første år efter at jeg var kommet hjem, var der ikke tale om større bogerhvervelser – jeg husker, at jeg på Sigurd Wandels auktion i 1923, hvor der var så mange skønne gamle bøger fremme, kun kunde tillade mig ganske få køb – lønnen var ikke stor til at begynde med, dyrtid var der, og jeg havde fået kone og børn. Men i vor første toværelers lejlighed var opholdsstuen dog præget af den daværende bogsamling, og den førstefødte havde tidligt interesse for fra sin høje barneseng at pille ved bøgerne, en interesse, der desværre ikke holdt sig. Men blev der end ikke samlet så meget, blev der til gengæld læst så meget mere, og jeg oplevede i disse år, når huset om aftenen var gået til ro, den stille, højtidsfulde læseglæde, den intense læseoplevelse, at fyldes af og ligesom leve med digterens skikkelser, gennemleve deres skæbner, deres kampe og lidelser næsten lige så virkeligt som ude i livet, og jeg kunde dengang som ofte siden føle det som noget af et vidunderligt mysterium, at en sådan stabel papir med sorte tegn på kunde blive som en levende ting med sjæl og kunde give så stærkt et indslag, et skred næsten, i hele ens tilværelse. Den rigtige måde at opleve en roman på er, synes jeg, at læse den i eet træk, hvis det overhovedet er muligt – og det har jeg ofte gjort, uden tanke på mad eller drikke eller søvn.

I årene 1921-29 boede jeg i en rummelig fireværelses lejlighed på Østerbro i København, og da indtægterne var steget og dermed muligheden for at erhverve sig bøger i større omfang end før, både på auktion og ellers, begyndte først en, siden to af stuerne ganske stille at fyldes af bøger. Det var i denne tid, jeg en dag kom ind i Boghallen og i den udenlandske afdeling hos Scheike fandt og købte en halv snes originaludgaver af Th. Dreiser, alle forsynet med dedikation til en i København i nogle år bosat ven af Dreiser, og det var ligeledes her, jeg tilfældigt kom ind just den dag, i 1927, da antikvariatet i kælderens, ledet af Bagger, havde modtaget den del af Georg Brandes' bøger, som man havde erhvervet, efter at Det kgl. Bibliotek havde udtaget hvad det ønskede. Det var en chance, som jeg absolut ikke kunde lade gå fra mig, og jeg kom først hjem længe efter antikvariats lukketid og i en godt pakket bil. Brandes havde helt fra drengeårene tiltrukket mig, og interessen havde holdt sig op igennem studenterårene, hvor jeg nogle gange hørte ham tale på Universitetet og andetsteds, og nu her ligesom at være tilstede i hans værksted og med mulighed for at erhverve nogle af hans redskaber, det føltes helt vidunderligt, og det må vist siges, at jeg benyttede mig af lejligheden ikke blot den første dag, men også næste dag og mange gange siden, så længe salget af de ca. 5.000 bind foregik. Mange af bøgerne, jeg hjemførte, var forsynet med dedikationer til Brandes (adskillige stammende fra hans rejse til U.S.A.), f. ex. fra Aakjær, Høffding, Henrik Pontoppidan, Wied og Wildenvey (som kalder Brandes »eneste Gjenlevende af fornuftige Væsener«), fremdeles E. Gosse, A. Lang, Alexander Berkman, Kropotkin, Arno Holz, Rilke, Anatole France og mange andre. En hel del var interessante på grund af Brandes' notater eller bemærkninger, f. ex. til værker af Sven Lange, Lassalle eller religionshistoriske bøger, benyttet under udarbejdelsen af hans bøger om kristendommen. Den franske læge P. L. Cou-

chouds ret naive, til engelsk (London 1924) oversatte bog *The Enigma of Jesus* har Brandes således forsynet med talrige indstregninger og små tilføjelser, og på titelbladet har han skrevet sit navn under ordene »Fortræffelig, dybsindig Bog«.

Hele denne Brandes-feber, som jeg måske kan kalde det, virkede naturligvis stimulerende på samlerlidenskaben, og det kan vist med sandhed siges, at det kom til at gælde, at »appetitten kommer, mens man spiser«, sporsansen udvikledes, nye interesser meldte sig, og nye samlerobjekter dukkede op – jeg var utvivlsomt ved at nærme mig eller havde måske nået det farlige stadium, hvor man erhverver bøger naturligvis med en viss naiv tro på, at man snarest vil læse dem – og man har vældig lyst til at læse dem, men glemmer dog ofte, at døgnet også for en bogsamler kun har 24 timer – men også fordi man synes, de hører hjemme i, passer ind i en sammenhæng, en afdeling derhjemme på reolerne, og måske er til at få til en så rimelig pris, at man ligefrem ikke kan »forsvare« ikke at købe dem. Erhvervelse af små tilfældigt fundne kuriøse bøger af alle slags forsvarer man overfor sig selv med, at de måske ellers vilde gå en usikrere fremtid i møde, mens de i en ordnet sammenhæng ikke er uden betydning, altså en slags bedre spildindsamling. Var overgangen fra læsestadiet til samlestadiet sket, var det ikke længere boglæseren, men bogsamleren, som færdedes og fristedes i de farlige gader, og som, senere, har udtrykt det sådan, at han kunde misunde dem, der kunde gå gennem Fiolstræde uden at kigge på boghandlervinduerne? Naturligvis sker forandringen ikke pludselig, der er mange overgangsformer, men når man føler det som noget af en kamp mellem lysten til at finde og opspore nye bøger inden for felterne og lysten til simpelthen at sætte sig ned og glæde sig over de mange ulæste bøger, man har, så er der et dilemma, som slet ikke er rart, om man end nok så meget undskylder sig over for sig selv med hensyn til det naturlige i at samle på forfattere, man holder af, eller på værker inden for historie eller topografi, som man særlig er interesse-

ret i o. s. v. Der vil efterhånden, hvis man ikke tager reb i sejlene og søger at indskrænke sine felters antal og rummelighed, komme noget utilfredsstillende i ens forhold til bøgerne, også fordi man bruger det meste af den tid, man har forbeholdt de boglige interesser, til opsporing og ordning, eventuelt katalogisering og reparation af bøgerne, medens selve læsetiden formindskes tilsvarende. Fra denne Østerbro-tid stammer Jesper Ewalds i skønlitterær form skrevne beretning om samleren, d. v. s. mig, som, når han om aftenen hjemførte en særlig stor pakke indkøbte bøger, deponerede den på køkkentrappen og, af hensyn til »husfreden«, først praktiserede den ind i lejligheden, når familien var gået til ro. Det er måske ikke helt overdrevet, og det er i hvert fald en kendsgerning, at jeg i de sidste år, jeg boede i denne Østerbro-ejendom, var i næsten bogstavelig forstand generet af bøgernes vægt, idet en ellers venlig gammel dame i lejligheden nedenunder begyndte at tale om, at der i den stue, der lå under min mest bogfyldte, hørtes mærkelige, knagende lyde, som hun henførte til bogmasserne ovenover. Hun opnåede at få gjort mig så betænkelig, at jeg i et par forsikringsselskaber søgte at få tegnet en forsikring mod skade, der kunde ske på hus og indbo, men tilfældet var så isoleret og uden mulighed for udligning, at forsikringen ikke kunde tegnes. Måske var dette forhold, denne tvangstanke om man vil, ikke uden indflydelse på, at jeg greb til, da der pludselig, i 1928, viste sig mulighed for til en for mig overkommelig pris at erhverve en lille ejendom med stor have og strandgrund i Rungsted, selvom dette betød, at jeg bl. a. af pladshensyn og af økonomiske grunde måtte beslutte mig til at skille mig af med en væsentlig del af min bogsamling. Medvirkende var sikkert også den foran nævnte utilfredsstillende splittethed, som jeg da udtrykte ved, at jeg nødig vilde ende »som kun bogsamler«.

Efter en forudgående besværlig og pinefuld udtagelses-proces, der ikke blev lettet på grund af særlig travlhed, bl. a. med Gry, som jeg var medredaktør af, fandt så auktionen sted hos Hee i

september 1929. Kataloget, som jeg fik trykt hos Bianco Luno, og som indeholdt 19 afdelinger, blev ikke særlig tilfredsstillende, bl. a. fordi jeg måtte udarbejde det på grundlag af min håndskrevne fortegnelse, uden at have bøgerne ved hånden, hvilket gav mulighed for en del fejl og unøjagtigheder. Jeg tillod mig den flothed i kataloget at medtage – forsynet med en stjerne – også de bøger, jeg beholdt (ca. to femtedele af de ialt ca. 11.700 numre) – »af en viss forfængelighed, der kan ligge i at se sort på hvidt for 25 års samlen«, som jeg udtrykte det i katalog-forordet. Politikens daværende bogauktions-anmelder, redaktør C. C. Clausen, talte på grundlag af kataloget om »en stor og god bogauktion«, og Herman Lynge skrev (senere) i sin oversigt over bogauktionerne i 1929, at »det var en omfattende og smuk Samling, der rummede mange gode Bøger«. Det økonomiske resultat af auktionen forekom mig ret tilfredsstillende (ca. 10.000 kr. for ca. 7.500 bind), om end tidspunktet ikke var særlig gunstigt og priserne (se senere) især paa skønlitteraturen ofte må forekomme forbavsende lave i sammenligning med vor tids.⁴

Selv om man på dette tidspunkt næppe kunde tale om nogen egentlig ondartet mani, var jeg altså opmærksom på en fare ved min over så mange felter spændende samlerinteresse og håbede ved denne amputation at redde boglæserens liv. Men det skulde gå anderledes. – I de første år af Rungsted-tiden glædede jeg mig over de ikke-solgte bøger og var iøvrigt så optaget af arbejde med den store have, hønsegård m. v., at der ikke blev tid til mange antikvar- eller auktionsbesøg, men det kan jo ikke nægtes, at den station, hvor jeg fik for vane at stå af om morgenen på vej til kontoret i Stormgade, nemlig Nørreport, lå betænkelig nær ved Fiolstræde og de andre boggader, og i løbet af nogle år kom

4. Navnlig den første dags priser var lave, og det kunde nok virke lidt deprimerende i avisoverskrifterne at læse »Værdifulde Bøger til Spotpris«, »Førkrigstidens Priser paany« og lign. Denne omtale bevirkede formentlig en forøget publikumstilstrømning, de følgende dage var priserne i hvert fald højere.

– vel også under indflydelse af yderligere forbedrede økonomiske kår – samlerlysten og opsporingstrangen tilbage, og ikke mindst af hovedspecialet, børnebøgerne, blev der nok i denne periode tale om en intensivere opdyrkning end af køkkenhaven. Og værre blev det, da jeg efter nogle års forløb solgte det første Rungsted-hus og købte et betydelig større, hvori der udelukkende til bøger kunde reserveres to ret store værelser, som var aflåsede, når jeg ikke var hjemme, og hvis rengøring, vinduespudsning m. v. jeg til gengæld selv tog mig af. Det var dejligt, men farligt for den »boggale«, som fik alt for gode muligheder for at samle og tilsvarende ringere for at læse, og som påny kom til at føle den foran nævnte splittethed, naturligvis også fordi han så godt havde kendt og kunde længes efter den gamle rene læseglæde.

I 1941 passerede jeg de 50, og da jeg, som man ved dette punkt naturligt gør, kastede blikket fremefter, stillede det sig sådan for mig, at min gennem i hvert fald en halv snes år nærede og i sindet stadig groende plan om at blive en »fri mand«, uden forpligtelse til 6 dage om ugen at møde til et af andre bestemt, omend overmåde behageligt arbejde, at denne plan nu, trods besættelsestid m. v., syntes at måtte realiseres, om det overhovedet skulde ske. Da jeg altså følte det som noget utilfredsstillende, dels at eje og at erhverve de mange bøger, til hvis læsning der blev alt for ringe tid,⁵ dels at indehave en vellønnet og pensionsberettiget, men trods alt bunden og afstukket stilling, kom jeg efter mange overvejelser til det resultat, at jeg, alle hensyn taget i betragtning, burde og måtte tage konsekvenserne af denne indstilling, nemlig at skille mig af med så mange af bøgerne, at jeg kunde forvente tilfredshed og glæde ved resten, og at tage min afsked. Det sidste skete pr. 1. april 1943, og i de følgende måne-

5. Som et yderligere moment nævnte jeg i katalog-forordet i 1943, at »jeg har ikke mindst under de nuværende særlige forhold haft en lidt ubehagelig følelse af egoisme ved som enkeltmand at »ruge« over disse bogmængder, der måske kunde være mange flere til nytte og fornøjelse«. Johannes V. Jensen udtrykte den samme tanke en dag under eftersynet før auktion III, idet han bemærkede: »Det er dog en forfærdelig masse bøger De har sat Dem på«.

der gik jeg så til bunds i bogsamlingen, der – næsten til forførelse for mig selv – viste sig at omfatte over 26.000 bind. Påny måtte jeg skride til den kvalfulde udvælgelsesproces, i mange tilfælde en afsked med venner, jeg ikke kunde vente at se mere, og udarbejde kataloger til de fire auktioner, der, omfattende ialt 22.847 numre, fandt sted hos Hee i september og oktober-november 1943, februar og april-maj 1944. Vel især fordi bøger og bogauktioner på dette tidspunkt var velkomment neutralt avisstof, men sagtens også fordi der var tale om en levende bogsamler i ret stor stil, ledsagedes auktionerne af en usædvanlig presseomtale, både af bøgerne – ikke mindst da et af mig fundet ABC-fragment fra 1591 først fik hammerslag ved 2.925 kr., hvad der betegnedes som »sensationel pris« – og af manden, der solgte dem. Der var at læse f. ex. i Politiken af Jesper Ewald en morsom satirisk, men nok ikke helt overdreven karakteristik af mig under overskriften »Gal Mand opdager Livet«; men der var også anden, mere sensationelt opsat omtale, f. ex. under overskrifter som »Den boggale«, »Naar Samlermanien gaar over Gevind«, »Manden, der flygter fra sine Bøger«, »Gerningsmanden gør selv rent Bord« o. s. v. – det var for mig virkelig en morsom og spændende tid. Adskillige af auktionsanmelderne havde fæstnet sig ved de mange udenlandske bøger (på hovedsprogene), der fandtes i samlingen, formentlig over halvdelen, og talte om, at samlingen var et slående vidnesbyrd om, hvor megen og hvor god udenlandsk litteratur der skyller op i København. Hvad der også blev anført af flere, og hvad jeg naturligvis kan tiltræde, er, at samlingen ikke omfattede mange store og kostbare sjældenheder, men overmåde mange bøger, man sjældent ser herhjemme. Med hensyn til priserne lå disse utvivlsomt højere for mange udenlandske bøger, end man få år i forvejen havde set; ikke mindst gjaldt dette gode fagbøger eller håndbøger inden for litteraturhistorie, topografi og kunst, men også f. ex. amerikansk skønlitteratur betaltes der i mange tilfælde usædvanlige priser for, fordi

bøgerne var vanskelige at skaffe her til landet. Af dansk skønlitteratur, der overvejende var i uindbunden stand (med originale omslag), betaltes kun enkelte forfattere med ret høje priser. Børnebøgerne var der nok lidt for mange af til at modsvare interessen for dette speciale, og »Kuriosa«, »Taschenbücher« o. lign. skuffede mig måske lidt. Men som helhed var resultatet, ca. 75.000 kr. i hammerslag, utvivlsomt tilfredsstillende, og mere end nogen havde regnet med før salget. Men lad mig tilføje, at det efter min mening simpelthen ikke burde kunne betale sig at købe eller samle bøger og så nogle år efter sælge dem, hvad det normalt heller ikke kan. Man får jo som bogsamler betaling i den glæde, der har ligget i selve opsporingen, og navnlig i den glæde og det udbytte, bøgerne har givet én, ved at man har haft dem stående som gode nyttige venner, altid ved hånden.

Da besværet og spændingen ved de trods besættelsestidens usikkerhed planmæssigt gennemførte 4 auktioner (på ca. 1 uge hver) var overstået, erhvervede jeg en lille havebrugsejendom på 2 tønder land i Odsherred, hvortil jeg flyttede med de tilbageblevne »udvalgte«, ca. 4.000 bind (udvalg fra alle afdelinger, håndbøger m. v.), og hvor jeg med en trofast kat og en flok fornøjelige høns, men ellers alene, tilbragte to indholdsrige og fra de foregående så forskellige år, optaget dels af arbejde ude i have, frugtplantage og mark, med brændeoparbejdning m. m., og inde med husgerning og madlavning, dels af at læse. Og hvor jeg læste, aftner og vinterdage, og hvor jeg nød at være vendt tilbage til boglæserens enfoldige stude og at ligge under for »læsningens last«! Rækker af bøger, som jeg havde ejet i årevis og haft lyst til at læse, men stadig var blevet forhindret i at få læst, blev nu i de stille stuer – luftalarm kendtes ikke dér på stedet – til intense oplevelser – ja, kan oplevelser med og ved bogen ikke være lige så indgribende og frydefulde som adskillige andre af livets højdepunkter? Efter en nat med en stor og rig bog kunde jeg føle mig som et andet menneske, rigere eller måske fattigere,

ligesom naturen, Isefjorden, skoven bagved, hønsene udenfor forekom forandrede.

Til det københavnske bogland kom jeg kun sjældent på besøg, men selv om jeg færdedes der med en virkelig god samvittighed, for at »kigge på«, følge lidt med og snakke med gamle antikvarboghandlervenner, skete det bestandig i Fiolstræde og andetsteds, at jeg bag mig hørte en eller anden bekendt udbryde, med en blanding af skepsis og triumf i stemmen: »Nå, er De nu begyndt igen?« Eller: »Hvornår skal næste auktion være?« Jeg var og er ikke begyndt igen, jeg kan ret lidenskabsløst se mig om på de gamle steder (som jeg nu også kun besøger en eller to gange om ugen); jeg køber en bog en gang imellem, navnlig til de mere »levende« afsnit, (f. ex. amerikansk »fiction« eller af de enkelte danske forfattere, jeg samler på), men læsningen er og bliver det primære, hvilket ikke mindst fremgår af, at jeg, som i 20 år eller mere nægtede at låne bøger, fordi en slags dårlig samvittighed stadig bragte de mange hundrede egne ulæste bøger i erindring, nu er en af det lokale biblioteks flittigste lånere. At jeg af helbredsmæssige grunde og til min store fortrydelse måtte opgive eneboertilværelsen i Odsherred, og at jeg, som nu bl. a. er beskæftiget med ubunden forlagskonsulentvirksomhed, påny er flyttet nærmere mennesker og København, har ikke forandret meget i mit frivillige »afholdsløfte« overfor bogkøb – jeg har intet som helst ønske om igen at komme ud i bibliomant uføre ved at skulle skaffe »foder« til de 24 afdelinger, og jeg savner ikke den »embarras de richesse«, den kaotiske overflod, som man unægtelig kunde tale om, men befinder mig bedre ved den reducerede, men overskuelige og på reoler opstillede samling, hvori jeg kan finde den bog, jeg ønsker at læse. I årene før 1943 nåede mange af bøgerne aldrig frem til den ære at stå på hylder, men lå som barrikader foran de reoler, hvorpå de skulde have stået, om der havde været plads.

Bogbestand og bogpriser.

Den, der tager de 4 auktionskataloger for sig på tilsammen 550 sider og omfattende 24 hovedgrupper med talrige underafdelinger (et slags »monument over en samlerlidenskab« kunde man måske sige), vil muligvis få det indtryk, at jeg simpelthen har interesseret mig for alt trykt; den mere ondsksfulde vil eventuelt antyde, at jeg har købt alt, hvad jeg faldt over, og som tid og penge tillod mig, eller at jeg ikke kunde lade være at købe, hvis en bog syntes mig særlig billig, og selvom der heri kan ligge brudstykker af en for mig ikke behagelig og i det lange løb besværlig sandhed, så er det dog langt fra hele sandheden og forklaringen. Den lidt mere opmærksomme kataloglæser vil sikkert finde linier og veje, jeg har fulgt, det jeg, som nævnt, har kaldt forsøg på at belægge mange – alt for mange – interesser med litteratur, men jeg vil nu, idet jeg håber, man ikke finder det ubeskedent eller overflødigt, selv prøve uhøjtideligt, men ikke helt upersonligt at gøre rede for, hvad det især er, det har haft min interesse at samle på og – ihvertfald til at begynde med – at læse. Det vil nærmest ske på grundlag af samlingen, som den forelå i 1943,⁶ og idet jeg også i nogle tilfælde tager i betragtning dels den ved auktionen i 1929 foreliggende samling og dels den efter auktionen 1943-44 resterende samling.

Efter redaktørens anmodning vil blive anført nogle eksempler på priser, der betaltes ved auktionerne, først og fremmest i 1943-44, men også til sammenligning enkelte fra 1929, idet det med hensyn til de priser, hvortil jeg har erhvervet bøgerne, vistnok må siges, at jeg med en formentlig medfødt tilbøjelighed til at »handle« – jeg er jo jyde – har sat en ære i, om man tør bruge udtrykket i denne forbindelse, at få dem så billigt som muligt, idet dog den mere intense interesse for nogle af specialerne i de

6. Antalsopgivelserne refererer til auktionerne 1943-44.

senere år kunde medføre nogen letsindighed. De allerfleste af bøgerne er jo købt hos antikvarboghandlere, på auktioner (de senere år ikke direkte, men gennem kommissionær efter gennemgang af bøgerne i katalog og ved eftersyn) eller som nedsatte. Det har været noget af et princip og unægtelig heller ikke uden betydning, da det drejede sig om så store mængder. Noget af et princip har der vel også været deri, at jeg meget sjældent erhvervede bøger, hvis priser nåede op i de 3-cifrede tal; jeg har foretrukket at udnytte de mange morsomme muligheder indenfor de 1- eller 2-cifredes gruppe, men må jo indrømme, at de mange beskedne beløb i de »store år«, havde en kedelig tilbøjelighed til at samle sig til frygtindgydende 4-cifrede tal.

Bøger om *boghistorie*, *bogtryk*, *boghandel*, *biblioteksvæsen* m. v. må og bør selvfølgelig indlede eller findes i enhver levende bogsamling. På den anden side kan det vel siges, at når man vil forsøge at kvittere sin alt for store interesse for bøger, er det en farlig afdeling med ofte ikke blot oplysende, men spændende læsning, vel egnet til at »holde såret åbent«, og selvom det gjorde lidt ondt hist og her, skilte jeg mig af med det allermeste af, hvad jeg havde af denne art (ca. 400 numre). Det samme var tilfældet med afdelingen for *bibliofile tryk* (danske og udenlandske), som omfattede ca. 300 numre, og som utvivlsomt også var samlet med kærlighed til og interesse for emnet. Der var ca. 30 Kongstadtryk og en ret fyldig repræsentation af Bernsteens, Bianco Lunos, Det Berlingske Bogtrykkeris, Niels P. Thomsens, Nordlundes og andres smukke tryk. Af de udenlandske havde ikke mindst de mer eller mindre experimentelt betonedede tyske og engelske tryk haft min interesse.

Priser. Her var i 1943, hvad der ikke kunde overraske med henblik bl. a. på de mange nye bogsamlere, et betydeligt højere prisleje end i 1929. Man kunde da købe et smukt exemplar (nummereret) i halvpergament af Fr. Bleis oversættelse af de Burys Philobiblon (Lpz. 1912) for 5 kr., Mühlbrechts Die Bücherliebhaberei (1898) for 4 kr. og Schottenlohers Das alte Buch (1921) for 2 kr., mens Nodiers Den Boggale (fra 1921) kostede 14 kr. I 1943 kostede sidstnævnte bog 37 kr., mens der betaltes 50 kr. for Elberlings Breve fra en Bogelsker, 26 kr. for

M. K. Nørgaard

Dahl & Dumreichers Haandbog for Bogsamlere, samme pris for Flauberts Bogtyven fra Barcelona, 40 kr. for Sparlings The Kelmscott Press and W. Morris (Lond. 1924), 17 kr. for Th. Johansens lille pjece om Knud Scavenius' bogsamling og samme pris for V. Rosenkildes Gamle danske Bøger (fra 1935).

De danske bibliofile tryk betaltes i 1943 som helhed betydelig bedre end de udenlandske. Af Kongstad-trykkene kostede Stuckenbergs Aarsens Tid 16 kr., Kierkegaards Aforismer 18 kr. og Bethges Japansk Vaar 31 kr. Af Bianco Luno-trykkene gik som sædvanlig Steen Eiler Rasmussens Kinarejse højest, i 110 kr., Aakjærs En Landsby-Tragedie, trykt af Niels P. Thomsen, kostede 27 kr., mens den af Fagskolen for Boghaandværk udsendte udgave af Blichers Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog betaltes med 28 kr. – I 1929 kunde man købe Kongstadtryk som Anakreontiske Digte (1908) og Bethges Den kinesiske Fløjte (1918) for henholdsvis 4 og 2 kr.

Illustrerede bøger, det vil sige bøger, hvor illustrationerne udgør en integrerende del af bogen og giver denne en særlig karakter, har altid haft min interesse, og tidligt er jeg begyndt at lade sådanne bøger udgøre et særligt afsnit (i 1943 omfattende ca. 600 numre), ordnet efter illustratorerne, danske f. ex. Vald. Andersen, Axel Nygaard, Sikker Hansen og Ebbe Sadolin, og udenlandske som Grosz, Kubin, W. Crane, Cruikshank, Rockwell Kent, Rackham, Dulac og Masereel. Afsnittet med tyske illustratører var det mest omfattende; mellem de franske var et ikke skønt exemplar af Dorats Les Baisers med 47 kobber af Eisen (Haag 1770). – Denne afdeling er en af dem, jeg i beskedent omfang stadig holder i live.

Priser. I mange tilfælde kan det vistnok siges, at bøgernes priser var mere bestemt af forfatterens end af illustratørernes navne, når f. ex. Wieds To Kroner og halvtreds, ill. af L. Moe, betaltes med 33 kr. og J.P. Jacobsens Marie Grubbe, ill. af G. Hentze, med 30 kr. Af tyske betaltes bøger illustreret af Grosz eller Kubin kun med små priser, mens af engelske de af Cruikshank og Dulac illustrerede betaltes bedst. Nævnte exemplar af Les Baisers kostede 40 kr.

At *H. C. Andersen*, som jeg aldrig synes jeg bliver færdig med, og hvis person og værker stadig frembyder ny interesse, måtte have et afsnit for sig selv, vil man finde naturligt (ca. 200 bind af og om ham). Udenlandske udgaver af hans eventyr har tidligt tiltrukket mig og ofte glædet mig, og det kan være svært ikke at føle en viss national stolthed over at se, hvor hyppigt og ofte kunstnerisk dygtigt hans eventyr udgives i det fremmede.

Ejendommelige, for ikke at sige kuriøse udgaver, finder man også. Således en af Cammermeyer i Christiania, formentlig i 1880'erne, udsendt udgave af Den lille Pige med Svovlstikkerne, forsynet med farvetrykte billeder (utvivlsomt af tysk oprindelse) oplæbet på lærred; på disse er den lille pige fremstillet som en meget kraftig, fuldvoxen kvinde, så der i en sjælden grad er tale om en stemnings- og illusionsødelæggende illustration. En anden kuriøs udgave, som jeg købte på Einar Christiansens auktion, er udsendt af Fr. A. Stokes Comp. i New York, trykt i Wien, og indeholder 12 eventyr, der har den ejendommelighed, at de for at passe til bogens opdeling – der er til hvert eventyr et meget koloreret helsidebillede og forgyldte dekorative indramninger – alle, med suveræn foragt for den oprindelige text, er gjort lige lange eller rettere lige korte, nemlig halvanden side, og det enten det drejer sig om De vilde Svaner, Reisekammeraten eller Sne-dronningen. Kun Prinsessen paa Ærten har været lovlige kort og har måttet sættes med spærret skrift.

Priser. I 1929 kunde man købe originaludgaver af Maurerpigen (1840), Ahasverus (1848), Den nye Barselstue (1850) og Hyldemoer (1851) for 50 øre pr. stk., mens smukke engelske, franske og russiske udgaver af eventyrene kostede 1 kr. pr. stk. I 1943 kostede Den nye Barselstue 12 kr., Historier (fra 1852 med originalomslag) 15 kr., Den grimme Ælling i miniatureudgave 25 kr., den nævnte norske udgave af Den lille Pige med Svovlstikkerne 49 kr. og Fairy Tales, ill. af Kay Nielsen (Lond.), 25 kr. For Galsters bog om H. C. Andersen og hans Rektor (Kolding 1933) betaltes der 26 kr.

Interessen for *børnebøger* (og bøger for ungdommen), som skulde blive min største specialsamling, har måske, ubevidst, sin oprindelse i min bogfattige barndom, hvor jeg som nævnt slet ikke kom til at stifte bekendtskab med de gode gamle klassikere som Den store Bastian, Peters Jul o. s. v., men også et praktisk moment gjorde sig gældende, idet jeg nemlig i nogle år havde den regel at læse højt et kvarters tid for mine børn, når de var kommet i seng. Hertil morede det mig at finde særlig egnede ting frem, og så kom appetitten på andre arter børnebøger, og der var i disse år langt større mulighed for at fremdrage ældre danske

børnebøger end nu, hvor der er så mange om de få, der dukker op. Når jeg besøgte antikvariater, særlig de mindre, forsømte jeg sjældent at spørge, om man havde gamle børnebøger; meget ofte var svaret benægtende, eller jeg blev henvist til nogle hylder med drenge- og pigebøger, men kiggede man så lidt nærmere efter, skete det jo ret ofte, at der, godt tilstøvet, kunde fremdrages både gamle og morsomme børnebøger, hvis eksistens antikvarboghandleren nærmest havde glemte. I det hele forekom børnebøgerne mig, jo mere jeg beskæftigede mig med dem, at være et såre tiltrækkende felt, hvor man ved konstatering af, hvad man til de forskellige tider har ønsket at give den opvoxende slægt at læse, fik ligesom et nyt snit gennem kulturlagene,⁷ og som også kunde give særlige oplysninger om bogproduktion og illustrationsteknik gennem de sidste ca. 200 år. Jeg har altså, i modsætning til dr. K. F. Plesner, følt trang til at samle på børnebøger; hans lidt nedsættende udtryk derom (i *Mit Bibliotek I* 1942), at »det er mere noget for Kunsthistorikere og gamle Jomfruer«, forekommer mig mere pudsigt end rigtigt. For mig har der været megen belæring, glæde og skønhedsoplevelse forbundet med fordybelse i »det lille folk«s tit yndefulde bøger (som iøvrigt havde den fordel, at de ikke gav dårlig samvittighed, selvom man ikke læste i dem, men nøjedes med at kigge på billederne). Det følte som en tilfredsstillelse at kunne dele glæden over nogle af de smukkeste og morsomste med en større kres, da jeg efter opfordring af Kunstindustrimuseet havde et udvalg på 50-100 børnebøger udstillet under museets legetøjsudstilling april-maj 1943. Det kan også nævnes, at Inger Simonsen under arbejdet med sit værk om den danske børnebog (bogen, der udkom 1942, er fyldt med nye, nyttige oplysninger og skrevet med varm indlevelse i emnet) gennemgik og kunde drage nytte af forskellige af samlingens dele, hvor hun fandt bøger, hun ikke var stødt på i *Det kgl. Bi-*

7. Jfr. Carl Roos' udtryk »Børnebøger er Grobunden for et Folks Kultur« i afsnittet *Den danske Børnebog* i *Homo sum* (1946).

bliotek. Til belysning af et spørgsmål, som jeg tidligt havde fået interesse for, nemlig sammenhængen mellem udenlandske forbilleder og danske efterligninger eller overførelser af børnebøger, gives der i nævnte værk betydelige bidrag; mine undersøgelser havde nærmest været »studier i marken«. At jeg efterhånden, ikke mindst i årene 1920-35, havde samlet en anselig mængde børnebøger, danske og udenlandske, var jeg nok klar over, men jeg blev alligevel overrasket, da det i 1943 viste sig, at der var over 4.000 bind. Det var en samling, der gav en ganske god oversigt over børnebogens udvikling gennem tiderne og i adskillige lande, og i hvert fald den danske afdeling havde jeg gerne set bevaret som en helhed; da det ikke blev tilfældet, idet børnebøgerne med undtagelse af ca. 400, som jeg som karakteristiske eksempler beholdt, solgtes ved auktionen i 1943, var det i hvert fald en glæde for mig ved denne at konstatere, at slet ikke så få af de ældre danske blev erhvervet af Det kgl. Bibliotek og et ikke ubetydeligt udvalg af danske og udenlandske af Frøbelseminariet. Børnebøgernes inddeling og gruppering var ikke nogen helt nem opgave; jeg måtte have afdelinger for ABC'er og læsebøger, for andre belærende børnebøger (f. ex. encyklopædier, bøger om historie, naturhistorie, rejser og kunst, legebøger m. v.), for børnebøger af religiøs art, for Robinson Crusoe-udgaver, for andre alm. underholdende børnebøger og billedbøger og for børneblade og lign.

Ønsket om at finde den ABC, jeg selv havde benyttet omkring 1896, bragte mig ind på opsporingen af gamle ABC'er og læsebøger, af hvilke jeg til sidst havde samlet noget over 200 (danske og udenlandske). Indenfor dette begrænsede område faldt mit interessanteste fund, da jeg i 1941 mellem en del trykt og håndskrevet makulatur, der havde været benyttet til at udfylde pergamentbindet (dateret 1597) om et iøvrigt defekt eksemplar af Chr. Linveds danske oversættelse af Joh. Carions Krønike, trykt i København 1595, var så heldig at fremdrage 4 blade af en

ABC med plattysk text, trykt i København 1591 af Mads Vin-
gaard og med den obligate hane i træsnit på sidste side. Da den
ældste indtil da kendte ABC fremstillet i Danmark var fra 1731,
føltes denne »slutsten« på samleriet som en strålende, måske ikke
helt ufortjent oplevelse.⁸ Foruden den gamle hanebog var der
læsebøger og ABC'er af en række forfattere, som Rochow, Thiele,
Gamborg, Loehr, Hallager, Bergsøe, Th. Rasmussen, Just, Rah-
bek, Hjort og Chr. Winther, foruden adskillige billed-ABC'er.
Blandt de udenlandske var færøske, grønlandske og japanske
ABC'er og læsebøger. – Mellem encyclopædierne var bl. a. den
af G. Bonnier i København 1814 udgivne Lomme Encyclopedie
for Børn I-VI (Den lille Naturven I-III, Fædrelandets Hi-
storie, Mythologi, Jordbeskrivelse), forsynet med talrige, nyde-
ligt kolorerede udtrækskobber. Under afsnittet geografi og rej-
ser, der naturligvis var præget af navne som Campe og Peter
Parley, havde jeg et exemplar af S. E. Holms 50 smaae Land-
kort i Træsnit (kolorerede) fra 1825, og under kunst fandtes
bl. a. Lahde: Tegnebog for Ungdommen med farvelagte kob-
bere I-II, 1800-10, Stoys Atlas zur Bilder-Akademie für die
Jugend. 54 Kupf. Taf. mit ca. 800 Darstellungen von Chodo-
wiecki u. a., Nürnberg 1780-83, og Naturens og Kunstens
Tempel. Med 36 col. Kobb. (Steen) 1829. Mellem de religiøse
børnebøger (billedbibler og katekismer) var den kuriøse 252
udvalde og med 800 Billeder udlagde Bibelske Hovedsprog, en
saa kaldet liden Billed-Bibel – d. v. s. skriftsteder i rebusform –
fra 1756.

For Robinson Crusoe-udgaver havde jeg gennem mange år en
særlig interesse, måske gående tilbage til den betagelse, jeg i syv-
årsalderen følte, da jeg læste min første lille Robinson. Den dag

---

8. Fundet er nærmere omtalt af overbibliotekar, dr. Laur. Nielsen i Nord. tidsskrift för bok-
och biblioteksväsen 1942 og af mig i Politiken for 22. januar 1942. Endvidere er det gjort
til genstand for (anonym) omtale i Philobiblon Bd. II, Nr. 2, 1948, med en replik hertil af
mig i Nr. 5 s. a.

i dag betragter jeg Robinson som en af de vidunderligste bøger, denne klode har frembragt, og få bøger har jeg læst så ofte som denne, i alle mulige udgaver. At jeg af Robinson-udgaver (De-foes og Campes) og Robinsonader havde samlet ca. 200 forskellige, har jeg iøvrigt overfor mig selv undskyldt med, at det var en art afbetaling på en taknemmelighedsgæld til den herlige figur.

Indenfor hovedgruppen, alm. underholdende børne- og billedbøger, havde jeg i auktionskataloget så vidt muligt anført bøgerne i kronologisk orden, og i de tilfælde, hvor jeg havde danske oversættelser eller bearbejdelser af f. ex. tyske eller engelske bøger, opførte jeg disse under vedkommende originale bog. Der var her mange af de tidlige danske børnebøger, således af kobberstikkeren O. O. Bagge, Schaldemose, Rosenhoff (med topografisk interessante kolorerede lithografier), C. N. Rosenkilde (bl. a. Augusts Forvandlinger med 6 kolorerede bevægelige kobbere fra 1823), Gerson, Kaalund, Krohn o. s. v. og med gruppering af bøger illustreret af L. Frølich (bl. a. hans Læsebog med 22 Billeder for Smaadrenge og Smaapiger fra 1854), Carl Thomsen, Alf. Schmidt, Louis Moe m. fl. - helt op til vore dages Sikker Hansen, Storm Petersen og Ungermann. - Mellem de tyske børnebøger (og oversættelser fra tysk) var bl. a. gruppering af bøger af Glatz (med kolorerede kobbere), Fr. Hoffmann, Stein (ill. af Hosemann) og Hey (ill. af Speckter) samt en række af de af Pletsch, Richter og W. Busch illustrerede bøger. I denne gruppe fandtes også, men ikke til salg, min uhyggeligste børnebog, nemlig en af Stürmer Verlag i Nürnberg 1936 udsendt, af Bauer forfattet, antijødisk billedbog »für Gross und Klein«, med lige ondsindet text- og billedstof til stimulering af tyske børns fjendtlige følelser overfor jøder. - I afdelingen for engelske og amerikanske børnebøger (og oversættelser fra engelsk) var bl. a. Cooper, udgaver og bearbejdelser af Uncle Tom's Cabin og Gulliver's Travels, bøger illustreret af W. Crane,

Kate Greenaway og Caldecott samt bøger af Lewis Carroll (hvis berømte *Alice's Adventures in Wonderland* første gang blev overført til dansk i 1875 med de engelske illustrationer under titlen *Maries Hændelser i Vidunderlandet*) og W. Disney.

Mellem børnebladene var bl. a. de to første (komplette) årgange af den af Avis-Contoirtet (formentlig Hans Holck, »de fattiges tolk«) 1779 og 1780 udgivne *Avis for Børn*, et lille fire-sidigt ugeblad, som under en rigtig avis' overskrifter vilde underholde sine unge læsere og læserinders læselyst »med behagelige Anmærkninger og Fortællinger, som kunde forskaffe Eder en ligesaa værdig Tidsfordriv, som ædel Nytt«.

Til afdelingen for børnebøger sluttede sig en afdeling med sagn og eventyr, folkebøger, folkløse m. v., idet der i denne, som indeholdt ca. 600 bind, fandtes 2-300 sagn- og eventyrsamlinger i udgaver for børn, bl. a. af Musäus og Brüder Grimm, endvidere 1001 Nat, Rævebøger, Uglspil og Molbohistorier.

Priser. Som helhed kan det siges, at de højeste priser betaltes for børnebøger, der var forsynet med kolorerede kobber eller lithografier, eller som traditionen har omgivet med en særlig interesse. Almindelige gamle læsebøger og ABC'er var der ikke særlig interesse for, dog bortset fra billed-ABC'er og ABC-fragmentet fra 1591, der som nævnt gik i 2.925 kr. (Det kgl. Bibliotek måtte ved denne lejlighed se sig slået ud af en privat køber, nemlig assurandør Kay Høeg, i hvis enestående samling af danske tryk før 1600 det lille unicum indlemmedes,⁹ mens jeg selv er tilfreds med at have et fotostatexemplar og den gamle krønike-bog, hvori jeg fandt de løse, flossede blade.) Den nævnte, meget sjældent forekommende *Lomme-Encyclopedie* kostede 205 kr., *Hertha* eller *Den gavmilde Natur* (med illum. kobber) 30 kr., de foran nævnte 50 smaa Landkort 20 kr., *Lahdes Tegnebog* 30 kr., *Børnelege* efter det franske 60 kr., *Augusts Forvandlinger* 38 kr. og *Det kiære Modernavn* med 12 kol. billeder (Bing) 48 kr. I 1929 kunde sidstnævnte i et finere exemplar købes for 4 kr., mens G. Holtings *Svend Tomling* og *Soldaterne*, begge med kol. billeder, da kostede 2 og 3 kr. Ved samme lejlighed kunde man købe *Rahbeks Ny ABC* og *Læsebog* med 25 kol. kobber (1832) for 1½ kr. og O. O. Bagges meget sjældne *Den lille Fabelbog* (fra 1830) for 2 kr. – i 1943 kostede sidstnævnte 27 kr. M. Rørby's *Fem og tyve Billeder for smaa Børn* med Text af Chr. Winther fra 1846 – en af de alleryndigste børnebøger fra den tid – betaltes i 1943 i et smukt exemplar med 55 kr., mens Frølichs *Læsebog* kostede 32 kr. og hans *Hvorledes Dagen gaar for Lille Lise* (fra 1863) 30 kr. Peters Juul fra 1870 kostede 28 kr., *Vor Ven Støren* (1891) 16 kr. (1929: 5 kr.), Chr. Winthers *Flugten til Amerika*, ill. af Alfr. Schmidt (1. opl. 1900) nåede helt op til 40 kr. Af de udenlandske kostede *Stoys Atlas zur Bilder-Akademie* 32 kr., *Stein-bøgerne* med Hosemanns illustrationer

9. Jfr. *Bogvennen*, ny række, bind 2 (1947), pag. 40.

Fra boglæser til bogsamler – og retur

17-20 kr., og Georg Scherers smukke Deutsches Kinderbuch I-II (med raderinger og 300 træsnit) kunde købes for 5 kr. For W. Crane og Kate Greenaway blev der for originale udgaver fra 1870'erne og 1880'erne betalt 8-17 kr. pr. stk., mens W. Disneys Version of Pinocchio kostede 30 kr. De russiske børnebøger fra Sovjet-tiden blev højt betalt. – De to årgange af Avis for Børn (1779-80) kostede 49 kr., Japanesiske Eventyr I-III, som Ernst Bojesen i sin tid fandt på at lade trykke og illustrere i Japan, gik op i 130 kr. (4½ kr. i 1929), og to udgaver af Reineke Voss, begge fra Frankfurt a. M., 1562 og 1574, kostede henholdsvis 54 og 88 kr.

Min afdeling for *litteraturhistorie*, der omfattede ca. 1400 numre, var bl. a. præget af bøger om Brandes, Goethe, D. H. Lawrence og Strindberg, foruden mange biografier af forfattere, som havde interesseret mig. Til det egentlig litteraturhistoriske afsnit sluttede sig mindre afsnit, bl. a. om teaterhistorie, musik, ballet og film, hvilket sidste syntes at interessere auktionsgæsterne lige så meget, som det havde glædet og moret mig.

Priser. I 1929 kunde man få Hans Brix' Fagre Ord og Gudernes Tungemaal for henholdsvis 6 og 4 kr., i 1943 kostede de henholdsvis 18 og 55 kr. (sidstnævnte i hellæder). I 1943 kostede iøvrigt Stelck: Die Träume der Dichter (Wiesbaden 1912) 22 kr., Joubert: Tanker om Bøger og Forfattere (1930) 30 kr., Hamsun! Fra det moderne Amerikas Aandsliv 6 kr.(!), Cabell: Beyond Life (N.Y. 1923) 21 kr., Aakjærs 3 binds værk om Blicher 59 kr., Elberlings lille bog om Oehlschlager som Gadevise-Digter (1872) 26 kr., Noel Cowards Present Indicative (Lond. 1937) 16 kr., Rascoes bog om Th. Dreiser (m. indhæftet brev fra D.) 45 kr. Fr. v. Müller: Goethe. Gedächtnissrede 9/11 1832 (Weimar 1832) 30 kr., Curtius' ikke særlig sjældne bog James Joyce und sein Ulysses (Zürich 1929) 185 kr. og L. Goldings bog om Joyce (Lond. 1933) 35 kr., Th. Mann: Lübeck als geistige Lebensform (Lübeck 1926) 21 kr. og Chestertons bog om G. B. Shaw (Lond. 1914) 48 kr. – Bøger om film var der som nævnt særlig interesse for, og priserne var høje, idet det må tages i betragtning, at adskillige af disse værker var vanskeligt fremskaffelige under besættelsen; således kostede Vachel Lindsay: The Art of the Moving Picture (N.Y. 1915) 20 kr., billedværket Russische Filmkunst (Berl. 1927) 45 kr., Ehrenburg: Die Traumfabrik (Berl. 1931) 22 kr., Pudovkin: Film Acting (Lond. 1937) 42 kr. og L. Jacobs: The Rise of the American Film (N.Y. 1939) 74 kr.

Efter litteraturhistorien kom i auktionskataloget afdelingerne for *skønlitteratur på dansk-norsk, svensk, engelsk-amerikansk, tysk og fransk samt til dansk oversat skønlitteratur*. Den førstnævnte, altså dansk-norsk skønlitteratur, omfattede ca. 2100 bind; som foran nævnt kunde man ikke i 1943, som ved auktionen i 1929, konstatere, hvad jeg ønskede at beholde;¹⁰ skulde

10. Med henblik på dette afsnit og afsnittet med amerikansk skønlitteratur gjorde jeg i katalog-forordet opmærksom på, at hvor enkelte forfattere var iøjnefaldende ufuldstændigt repræsenteret, kunde det skyldes, at jeg havde ønsket at beholde disse forfatters bøger.

der – med henblik på denne afdeling – blandt mine læsere være nysgerrige, kan jeg oplyse, at jeg her, foruden en række af de yngste debuterende og eksperimenterende digtere, har særlig interesseret mig for, og det vil sige har købt og læst og ofte ligesom levet med værker af følgende forfattere, af hvilke jeg, også idag, har en fyldig, for nogles vedkommende en komplet samling: Aakjær, Herman Bang, Knuth Becker, Blicher, Buchholtz, Sven Clausen, Ewald (Carl og Jesper), Gelsted, Hamsun, Aase Hansen, Herdal, Hjortø, Holstein, J. P. Jacobsen, Johannes V. Jensen (ca. 70 bind), Kielland, Kirk, Tom Kristensen, Thøger Larsen, Niels Møller, Viggo F. Møller, Nexø, Jørgen Nielsen, Jacob Paludan, Henrik Pontoppidan, Sandemose, Wied, D. v. Zeppelin, Oehlschläger og Arnulf Øverland.

Priser: Af Aakjær kostede i 1929 Fjandboer (fra 1901) 50 øre, Vredens Børn (1904) 4 kr., Fri Felt (1905) 2,50 kr. og Rugens Sange (1906) i et smukt exemplar 16 kr., mens i 1943 Derude fra Kjærene (1899) kostede 30 kr. (indbundet med originalt omslag). Af Baggesen kostede i 1929 Giengangeren og han selv 1,50 kr., men i 1943 12 kr. Knuth Beckers Digte (Hjørring) kostede i 1943 26 kr. Af Blicher kostede Trækfuglene (Randers 1938, ubeskåret) i 1929 20 kr., mens i 1943 Sml. Digte I-II 1835-36 kostede 51 kr. I 1929 havde jeg et exemplar af Bluhmaus Smørialis's Digtervandring fra 1823 (kendt fra J. Brøndum-Nielsens bog, Poul Møller Studier), det gik som tilgift til en bog til 1,50 kr. – Drachmann lå lavt i 1929; for 30 øre kunde man få både Kunstnere I-II, Ranker og Roser (1879) og Smaa Fortællinger (fra 1884), mens Sange ved Havet kostede 50 øre, sidstnævnte vurderedes i 1943 til 10 kr. Af P. Hegelunds meget sjældne Susanna Comico Tragoedia . . . Calunnia solgtes et noget defekt exemplar uden titelblad i 1929 for 5,50 kr. I 1943 kostede W. Helts Curieuse Poetiske Skrifter (1759) 18 kr. Hjortø er ved at komme op i pris. To Verdener kostede i 1943 17 kr., og Grøn Ungdom og grå Sjæle og Kvinden vor Medhjælp begge 8 kr. Af Holberg kunde man i 1943 få Den Danske Skue-Plads udi 7 Tomer, 3. Höpffnerske eftertryk, for 4,50 kr., mens reproduktions-udgaven fra 1902 kostede det dobbelte. Ibsen, navnlig i de originale forlagsbind, er ved at svinge sig i vejret, auktionsmæssigt, således gik i 1943 En Folkefiende i det originale bind i 20 kr. Også for Johannes V. Jensen noteres stadig stigende priser. Mens man i 1929 kunde købe originaludgaven af Skibet for 2 kr., kostede i 1943 Einar Elkær 91 kr., Den gotiske Renaissance 19 kr., Singaporenoveller 20 kr., Norne-Gæst 16 kr. og Ravna 13 kr. Af Kidde kostede i 1929 Loven og Den Anden hver 3 kr., mens De Blinde og Vandring i 1943 betaltes med henholdsvis 16 og 14 kr. – Avisudgaver går ofte højt, således i 1929 Chr. Kroghs Albertine (Tillæg til »Ravnen« fra 1888) 22 kr. Af Thøger Larsen kostede i 1929 Vilde Roser og Jord henholdsvis 3 og 4 kr., men i 1943 13 og 14 kr. Af Nis Petersen kostede 1. oplag af Sandalmagerens Gade 21 kr., mens Soyas Kvinderne i Persien (1923) kun opnåede 1,50 kr. Wied er absolut i stigning; mens Mellem Slagene (med dedikation) i 1929 kostede 4 kr., betaltes den i 1943 med 19 kr., og ved samme lejlighed solgtes Slægten (i originalt bind) for

Fra boglæser til bogsamler – og retur

35 kr. og Thummelumsen (med dedikation) for samme sum, mens den ikke udkomne Kærlighed og Trøfler fra 1912 gik op i 150 kr. Af Oehlschläger kostede Axel og Valborg (1810, i samtidigt hellæderbind) 39 kr.

Afdelingen for *engelsk og amerikansk skønlitteratur*, d. v. s. skønlitteratur skrevet på eller oversat til engelsk, er og har i mange år, navnlig for amerikansk »fiction«s vedkommende, været et af mine største, mest læste og stadig levende specialer (ca. 1000 bind kom på auktionsbordet). Af de her foretrukne forfattere vil jeg nævne Sherwood Anderson, Burns, Cabell, E. Caldwell, Willa Cather, Dreiser, H. Fergusson, O. Henry, Hergesheimer, Kipling, D. H. Lawrence, Sinclair Lewis, Lee Masters, Frank Norris, Upton Sinclair, Booth Tarkington (som jeg indførte på dansk med oversættelse af hans roman *The Turmoil* (fra 1915) under titlen *Millionærsønnen Bibbs*), Mark Twain og H. G. Wells.

Priser. Bøger, som det kunde være svært at skaffe hertil, og bøger, som er blevet kendt gennem oversættelse, nåede de højeste priser, mens mere ukendte, måske betydelige amerikanske forfattere i mange tilfælde ingen særlig pris opnåede. Af Dreiser gik *An American Tragedy* og *Sister Carrie* hver i 20 kr., mens der for bøgerne med dedikation fra Dreiser betaltes 30-42 kr. Bøger af James M. Cain, E. Caldwell, Faulkner, Hemingway, Aldous Huxley, Logan P. Smith og Steinbeck betaltes med priser fra 10 til 20 kr. Af Joyce kostede *Ulysses* (Paris 1927) 25 kr., *Pomes Penyeach* (Paris 1927) 28 kr. og *Haveth Childers everywhere* (Lond. 1931) 27 kr. Af Lee Masters kostede *Spoon River Anthology* (N. Y. 1921) 25 kr., det samme som betaltes for 1. ed. af Dos Passos krigsbog *Three Soldiers* (N. Y. 1921). En vistnok sjælden canadisk pirat-udgave af Mark Twains *Old Times on the Mississippi* (Toronto 1876) gik for 9 kr., mens Oscar Wildes *The Ballad of Reading Gaol* (Lond. 1899) nåede op i 130 kr. – I 1929 var priserne for engelsk-amerikansk skønlitteratur som helhed små.

Afdelingen med *fransk skønlitteratur*, d. v. s. skønlitteratur skrevet på og oversat til fransk, var utvivlsomt i nogen grad præget af det galante 18. århundredes forfattere som Brantôme, Crébillon, Grécourt, Nerciat og Restif de la Bretonne, som havde interesseret mig og nu fandt interesserede købere.

Af *priser* for den til dansk oversatte skønlitteratur skal anføres enkelte: To eksemplarer af Flinchs såkaldte ukastrede oversættelse af *Dekameron* kostede i 1943 12 og 13 kr., den sjældent sete oversættelse af Crébillons *Sofaen* (1874) 53 kr., Ecksteins *Skolehistorier* (1884) 12 kr., Haseks *Soldat Svejlk I-III* 49 kr., *Rabelais fordansket* af Broberg 30 kr. (i 1929 10 kr.) og den af Alfr. Schmidt illustrerede udgave af Mark Twain (1904-05) 46 kr. (i 1929 14 kr. indb.).

Afsnittet *topografi og rejser m. v.* var et af samlingens mest omfattende, i kataloget fra 1944 var det delt i 23 underafdelinger med ialt 2600 bind, og jeg havde her adskillige større og mindre specialer at holde øje med, f. ex. udenlandske bøger om Danmark, bøger om Horsens, min barndoms by, om de byer og lande, jeg har besøgt (især Paris, London og U.S.A.), eller de lande, jeg har ønsket at besøge, men ikke nået, især Ægypten, Ækvatorial-Afrika, Kina og Grønland.

Priser. Bedst betalt blev i 1944 gode eksemplarer af ældre dansk topografi og nyere udenlandske rejsebeskrivelser, ikke mindst om Afrika og Grønland. Et par eksempler: C. Christensens Hørsholms Historie (1879) 39 kr., (i 1929 30 kr.), Stanleys The Congo I-II (Lond. 1885) 52 kr., Barns: The Wonderland of the Eastern Congo (Lond. 1922) 26 kr., Achton Friis: Danmark-Ekspeditionen (1909) 31 kr., Mawson: The Home of the Blizzard I-II (Lond. 1915) 37 kr. og Byrd: Little America (N. Y. 1930) 25 kr. – I 1929 kostede f. ex. Frobenius: The Voice of Africa I-II (Lond. 1913) 5 kr., Baden-Powell: Life in Ashanti (Lond. 1896) 2 kr., Behrmanns rigt illustrerede bog om Ny Guinea (Berl. 1922) 1,50 kr. og A. du Perrons 2 binds værk om Indien med kort og kobberer (Berl. 1786-87) 2 kr.

Af bøger om *historie* havde jeg ca. 1800 bind; der var her mere fyldige grupper for babylonisk-assyrisk historie, Struenseetiden, Napoleon I, den tidlige arbejderbevægelses historie, den første verdenskrig, Sovjetruslands og U.S.A.s historie.

Priser. Nyere historiske værker blev i 1944 betydelig bedre betalt end ældre. Man kunde købe Aulus Gellius: Noctium Atticarum libri XX, Strasbg. 1521 i et smukt samtidigt svineskindsbind med blindtryk (fra Sig. Wandels samling) for 7,50 kr., og Livius' Romana Historia, Frankf. a. M. 1568, med ca. 100 træsnit og i hellæderbind for 14 kr., mens Breasteds Geschichte Ägyptens, Zürich 1936, kostede 44 kr., Morleys Recollections I-II, Lond. 1918, 36 kr., T. E. Lawrence: Seven Pillars of Wisdom (N.Y. 1936) 41 kr., Churchills My Early Life (Lond. 1930) og Thoughts and Adventures (Lond. 1932) henholdsvis 38 og 49 kr. og Trotzki: Geschichte der russischen Revolution I-II, Berl. 1931-33, 23 kr. Amerikansk historie synes der at være yderst ringe interesse for herhjemme, i hvert fald kunde man købe adskillige nyere historiske værker, f. ex. om Lincoln og Th. Roosevelt for 50 øre stykket. – I 1929 kostede Hugo Matthiessen: Natten 2 kr., Vitus Berings Florus Danicus (m. kobberstukne initialer), Odense 1698, i hellæderbind, 5 kr., Voyages du jeune Anacharsis, Paris 1790, 8 smukke hellæderbind med talrige kort m. v. 2 kr., Severin Kjær: Præsten i Vejlbj (1894) 17 kr., Bricka: Frederik II's Ungdomskjærlighed (1873) 16 kr., Boehn: England im 18. Jahrhundert (Berl. 1920) 7 kr. og J. Reinach: Histoire de l'Affaire Dreyfus I-VI, Paris 1901-08, med dedikation til Georg Brandes, 1,25 kr.

Om *kunst* fandtes ca. 1200 bind, med underafdelinger for antikken, kunsthistorie, enkelte kunstnere og arkitektur samt kunst-

Fra boglæser til bogsamler - og retur

industri. Hovedvægten var lagt på nyere kunst, og en række enkelte kunstnere var mere fyldigt repræsenteret, f. ex. Beardsley, Engström, van Gogh og Grosz.

Priser. Nyere håndbøger og sammenfattende fremstillinger betaltes som helhed med gode priser, også en del enkelte kunstnere, f. ex. Edv. Munch. - Duret: Die Impressionisten (Berl. 1914) kostede 19 kr., Uhde: Impressionisten (Wien 1932) 38 kr., Ejnar Thomasens Russernes Malerkunst (1919) 21 kr., The National and Tate Galleries, 100 Plates in Colour, 38 kr., Netto & Wagener: Japanischer Humor (Lpz. 1901) 25 kr. (1929: 5 kr.) og The Studio 1900-08 (17 bind) 52 kr. Mens man kunde købe Max Beerbohms berømte The Poets' Corner (Lond. 1904) for 5 kr. og Rilkes bog om Rodin for 1 kr., kostede to af Meier-Graefes Cézanne-bøger (München 1910 og 1920) henholdsvis 13 og 27 kr., sammes bog om van Gogh (N. Y. 1933) 22 kr., Bonus: Das Käthe Kollwitz-Werk (Dresden 1925) 27 kr., C. Glasers og G. Schieflers bøger om Edv. Munch 29 kr. stykket og Thøger Larsens bog om Jens Vige (Aalborg 1914) 35 kr. - I 1929 fik man smukt illustrerede tyske bøger fra 1914-21-tiden om moderne malerkunst for 0,50-2,00 kr. pr. stk., endvidere Meier-Graefe: van Gogh (München 1912) 1,50 kr., Kittelsen: Har Dyrene Sjæl? 4 kr. og større biografier om Manet, Liebermann og Slevogt for 1-2 kr.

De afdelinger, jeg havde for *sprogvidenskab, naturvidenskab, medicin og teknik* er der næppe grund til særlig omtale af. Om *filosofi, pædagogik og religion* havde jeg en samling på ca. 1300 bind. Indenfor de to første grupper havde jeg ikke mindst interesseret mig for værker af Freud og i det hele om psykoanalyse samt nyere litteratur om børnepsykologi. Under religion var især repræsenteret værker om religionshistorie, babylonsk-assyriske samt jødisk religion og antireligiøse bevægelser (bl. a. Léo Taxils La Bible Amusante med 400 komiske og meget uærbødige tegnninger, fulde af anakronismer og ondskabsfuldheder. Paris 1904).

Priser. Psykoanalytisk litteratur betaltes gennemgående (1944) med gode priser. Iøvrigt kostede Aakjær: Missionen og dens Høvding (1897) 4,50 kr., W. James: The Meaning of Truth (Lond. 1911) 22 kr., Wilamowitz-Moellendorff: Platon I-II, Berl. 1919, 25 kr., Thomas Browne: Religio Medici (1643) 50 kr., Erik Bøghs Søren Kierkegaard og St. Sørensdyrkelsen (1870) 17 kr. og Den Rette Ordinants fra 1640 18 kr. (Statens pædagogiske Studiesamling købte mange numre af den pædagogiske litteratur). - I 1929 kostede Grønbechs Vor Folkeæt i Oldtiden I-IV 11 kr., Johs. Pedersens Israel (1920) 15 kr., Platinas De vitis Pontificum Romanorum, Köln 1600, med talrige træsnit og i pergamentbind 4 kr., Knut Hamsun: Lars Oftedal (Bergen 1889) 15 kr. og Grundtvigs Kirkens Gienmæle (1825) 3 kr.

Indenfor afsnittet *samfundsvidenskab og jura* (hvorunder *kriminologi*), der omfattede ca. 1000 bind, havde jeg især haft interesse for værker om socialisme og af arbejderbevægelsens mænd. Der var bl. a. et komplet exemplar af den første danske socialist, Frederik Dreiers lille tidsskrift *Samfundets Reform* (1852-53) og Kropotkins *Modern Science and Anarchism* (Philadelphia 1903) med dedikation til Georg Brandes. Endvidere grupper med værker om det jødiske problem, om U.S.A. (med negerspørgsmålet m. v.), om forsikring og om pressevæsen. Og så var der en samling på 400 numre om kriminologi og fængselsvæsen, som jeg havde haft en måske lidt ejendommelig interesse for at oplede og læse. (Kan man muligvis tale om en viss kontrastvirkning mellem den af mig så attråede frihed og disse talrige mere eller mindre afsporede individers friheds- eller livsberøvelse, eller var det simpelthen de ofte højest ejendommelige individers livsskæbner, der havde virket tiltrækkende?) Jeg har altid syntes, at en dygtigt gennemført saglig beretning om en kriminalproces var at foretrække for en kriminalroman. Der var også i dette meget læste afsnit en halv snes bøger om gåden Kaspar Hauser.

Priser. Dreiers *Samfundets Reform* kostede 30 kr., og den nævnte bog af Kropotkin 42 kr. Endvidere betales Rühles *Ill. Kultur- und Sittengeschichte des Proletariats* (Berl. 1930) med 28 kr., et værk om russisk børneforsorg fra Moskva 1938 med 33 kr., A. Zweigs *Das ostjüdische Antlitz* (Berl. 1920) med 43 kr., J. Winklers *Morgan the Magnificent* (N.Y. 1930) med 22 kr. og Yellen: *American Labor Struggles* (N.Y. 1936) med 21 kr. — Af den kriminologiske litteratur betales adskillige værker ret højt, f. ex. Bierstadt: *Curious Trials and Criminal Cases* (N.Y. 1928) 20 kr., Bodkin: *Famous Irish Trials* (Dublin 1928) 20 kr., Dampes: *Fortælling om mit Fængsel i haardeste Grad i 20 Aar* (1858) 39 kr., Basil Thomson: *The Story of Scotland Yard* (Lond. 1935) 18 kr., Marten: *The Doctor looks at Murder* (N.Y. 1937) 27 kr., Plättner: *Eros im Zuchthaus* (Hannover 1930) 28 kr., Prinzhorn: *Bildneri der Gefangenen* (Berl. 1926) 35 kr. og E. Wulffen: *Der Sexualverbrecher* (Berl. 1910) 26 kr. (En del af den kriminologiske litteratur købtes til et statsadvokatur-bibliotek.) — I 1929 kunde man få Helbings *Die Tortur I-II* (Berl. 1902) for 5 kr., Dr. Dampes *Fortrydelses- og Omvendelses-Tale* (1821) for 2 kr., Sanson: *Pariserskafottets Historie I-V* (indb.) for 3 kr., og Kongstads *Uldtrøjen* ell. *Albertis Cirkulære* (trykt af Kongstad 1905) for 1 kr.

Mellem afdelingerne i auktionskatalog IV (fra 1944) var der en, som jeg havde kaldt *Kvinden og ægteskabet i kulturhistorien. Sexualvidenskab m. v.*, og som omfattede ca. 800 bd., med underafdelinger for prostitutionsspørgsmålet, kvinden i billedkunst og mode m. v. Betegnelsen »Sexualproblemet i kulturhistorien« havde måske været mere rammende, og en del af værkerne i den brogede afdeling vilde det nok have været naturligt at have i et afsnit for »Erotica«; under denne betegnelse havde jeg også en mindre afdeling i mit auktionskatalog 1929 – til forargelse for nogle, har jeg siden erfaret. Også en del af de under illustrede bøger og tysk og fransk skønlitteratur opførte bøger, f. ex. udgaver af Boccaccio, Casanova og Restif de la Bretonne, serien *Les Maîtres de l'Amour* etc. kan siges at høre hjemme i en *Eroticasamling*, en »lukket« afdeling, som det hedder i biblioteksproget (jfr. den franske betegnelse *l'enfer*). Og det var da også i min »lukkede« afdeling, jeg havde disse nu afhændede, mere uskyldige værker, men herudover indeholdt denne afdeling et antal på ca. 250 bind, som jeg ikke har noget ønske om at skille mig af med, og som det, for største delens vedkommende, næppe heller vilde have været rådeligt at lade komme frem i auktionskatalog eller på auktionsbordet.

At jeg har interesseret mig for »dristige« eller »stærke« bøger af denne art, har jeg ikke lagt skjul på, idet jeg synes, de giver et værdifuldt og sandfærdigt korrektiv og supplement til anden kulturhistorie og desuden på adskillige måder vigtige bidrag til kundskab om og forståelse af mennesker. Opsporing af sådanne bøger er foregået på lignende måde som af børnebøgerne: jeg har måttet spørge mig for i antikvariatene og vedkende mig min interesse; ofte havde man ikke noget, men undertiden blev der fra »under disken« fremtaget et eller andet, eller jeg fandt selv noget, f. ex. på upåagtede hylder med tysk eller fransk litteratur. Tre af mine »stærkeste« *Erotica* – tyske privattryk – fik jeg engang i et af vore større antikvariat tilbudt med den be-

mærkning, at man jo ellers ikke forhandlede den slags, men at de uventet var dukket op i en afdød præsts indsendte bogsamling.

I mange af de større bogsamlinger, der i årenes løb er bragt til auktion, har der, foruden domfældte, beslaglagte bøger, været værker af denne art, som indtil for få år siden kunde sælges uden påtale eller indskriden fra politiets side; i f. ex. Munthe-Bruns store samling (1937-38) var der spredt mange »stærke« bøger. Nu er det nødvendigt at gå mere forsigtigt frem, politiet har til en viss grad ment det nødvendigt at optræde som Vigiliamænd, vistnok især efter en større beslaglæggelse af uhumsk litteratur, som resulterede i en 5-spaltet kundgørelse i Statstidende for 18. november 1938 fra politidirektøren i København, hvorved en række skrifter blev kendt utugtige og deres forhandling og anden udbredelse gjort strafbar i medfør af straffelovens § 234,2. Det må forekomme forstemmende, for ikke at sige uhyrligt, at denne liste foruden at indeholde en bunke mere eller mindre tarvelige og sensationsprægede flagellantiske bøger, franske billedhæfter m. v., også medtager så kulturhistorisk betydelige værker som Fuchs' Sittengeschichte, sammes Geschichte der erotischen Kunst, Magnus Hirschfelds Sittengeschichte des Weltkrieges og Sittengeschichte der Nachkriegszeit, Bilderlexikon der Erotik, E. Wulfen: Irrwege des Eros og E. Dühren: Das Geschlechtsleben in England.

På få områder spiller håndbøgerne så betydelig en rolle for specialsamlere som for erotisk eller pornografisk litteratur, og det gælder her, at disse håndbøger i sig selv giver en mængde interessante kulturhistoriske oplysninger. Jeg har desværre ikke været så heldig at få fat på de tre store bibliografier af den engelske samler Pisanus Fraxi (d. v. s. Sir Spencer Ashbee) over hans – efter hans død til British Museum overgåede – samling af Erotica, under titlerne Index librorum prohibitorum, Centuria absconditorum og Catena librorum tacendorum (Lond. 1867-85); ejheller har jeg haft Gays Bibliographie des ouvrages réla-

tif à l'amour, aux femmes etc. Men jeg har haft stor glæde og nytte af Hayn & Gotendorf: *Biblioteca Germanorum erotica et curiosa* I-VIII (Münch. 1912-14). Værket, der ikke er illustreret, suppleres af det af Verlag für Kulturforschung i Wien 1929-31 udgivne værk *Bilder-Lexikon der Erotik* (I-III, nemlig *Kulturgeschichte, Literatur und Kunst, Sexualwissenschaft, + Ergänzungsband*), der bringer et virkelig betydeligt billedmateriale (ca. 10.000 billeder), og hvis litteraturbind jeg kun sjældent er gået forgæves til. Hertil slutter sig værker af Fuchs, Licht, E. Dühren (Bloch) m. fl. samt det danske Erotikens Historie I-III (1936-38).

Selv om min »lukkede« afdeling ikke er særlig omfattende, kan det måske dog have interesse at nævne nogle eksempler fra de smågrupper, jeg har den inddelt i. Der er de danske *Erotica*, som næsten alle er ret tamme trods de »spændende« titler, de er forsynet med, f. ex. *Elskovsmalerier* (efter Boccasio!) fra 1856 eller *Illustreret Venus-Tempel*, en Saml. af høist pikante Fortællinger, tildels af Paul de Kocks efterladte Papirer, I-II (med træsnit), Kjbhvn. 1872. Så er der danske forbudte bøger, f. ex. Edv. Brandes: *Det unge Blod* (1899), Emil Rasmussens *Barbarkvinder* (1917),¹¹ Chr. Thøyer: *De kære Børn* (1920) eller R. Broby: *Blod* (1922). Hertil regner jeg også nordmanden Hans Jæger's *Syk Kjærlighet* (Paris 1893) og en af Niels Høyer foretaget oversættelse af denne og de to andre i Frankrig udsendte bøger af Jæger under fællestitlen *Kranke Liebe* I-III (Potsdam 1920). Endvidere *Erotica*, der har forbindelse med Antikken og Renaissanceen, f. ex. *Petronius' Satyrikon*, overs. af W. Heinse og illustreret af F. Christophe (Münch. 1909), *Aristophanes' Lysistrata* med Aubrey Beardsleys berømte illustrationer (privattryk, Wien 1913) eller A. Beccatelli (*A. Panormita-*

11. Mit exemplar af bogen, der er 6. oplag, er foræret mig af min gamle ven fra studenter-tiden, Hartvig Frisch, med følgende sentens, som jeg har taget til mig som også passende på min »spildindsamling«: *ex luto aurum sapienti*.

nus)'s Hermaphroditus (en stor samling latinske epigrammer, elegier og digte af erotisk art), udg. af Fr. Wolff efter Forberg som privattryk (Lpz. 1908). Fremdeles en række udgaver af det frodige, galante 18. århundredes frembringelser, f. ex. af franske Le Portier des Chartreux ou Mémoires de Saturnin, på hvis titelblad til en udgave fra 1886 læses »En vente dans l'arrière boutique de tous les libraires«, Diderots Les bijoux indiscrets (en udgave ill. af Bayros, Münch. 1906) og en række af Monnets meget raffinerede kobberer til Nerciats Le Diable au corps, og af engelske John Clelands berømte roman Fanny Hill, Memoirs of a Woman of Pleasure, oversat af Fr. Blei og ill. af Bayros (Wien 1906). Fra 19.-20. århundrede findes et broget udvalg af den syndflod af erotisk litteratur, navnlig Frankrig og Tyskland har præsteret, nogle i nummererede subscribers-udgaver fra ansete forlag, andre anonymt udsendt med f. ex. Montreal eller Halifax som fingeret udgivelsessted og atter andre uden nogen oplysning om udgiver eller trykker. Her er f. ex. en række af de af den uhyre frugtbare pornografiske forfatter E. D. udsendte bøger som Memoiren einer russischen Tänzerin (privattryk, Bern 1919) eller Edith Cadivecs to i seksualpsykologisk henseende betydelige bøger Bekenntnisse und Erlebnisse og Eros, der Sinn meines Lebens (begge privattryk fra ca. 1930).

I en særlig gruppe har jeg erotiske eller pornografiske værker, som med rette eller urette tillægges berømte eller betydelige digtere, eller som utvivlsomt er forfattet af vedkommende, men er af en så dristig art, at de ikke har kunnet optages imellem hans almindelige produktion. Jeg skal anføre nogle eksempler: Les Gaietés de Beranger, A Éleuthéropolis a l'Enseigne de Cupidon, Goethe: Bettine. Aus den Venetianischen Epigrammen zusammengestellt, nicht veröffentlichte Verse (privattryk i 150 exemplarer 1919) eller Th. Gautier: Brief an die Präsidentin, oversat af W. Heine (privattryk 1906) – en Rabelaisk burlesk-obskøn rejsebeskrivelse. Af Gautier har jeg desuden Poésies de Th. G.

Fra boglæser til bogsamler – og retur

qui ne figureront pas dans ses oeuvres, France, Imprimerie particulière 1873. A. de Musset tilskriver man den ofte udgivne *Giamiani ou deux nuits d'excès* (Montreal), Guy de Maupassant tilskrives den under pseudonymet *Lena de M. udsendte Abenteuer einer Pariser Kokotte* (privattryk, Lpz. 1908), Swinburne til lægger man et stærkt engelsk pornografisk værk *Flossie, a Venus of fifteen . . .* (Lond. og N.Y.), og Felix Salten et af de mest bekendte og hyppigst optrykte pornografiske skrifter, nemlig *Josefine Mutzenbacher oder Die Geschichte einer wienerischen Dirne* (privattryk 1920).

Endelig findes i en sidste gruppe nogle typiske eksempler på såkaldt flagellantisk litteratur, en indenfor *Erotica* uhyre udbredt og ofte – ikke med urette – politimæssigt forfulgt genre.

Af *priser*, som i 1944 betales for værker af afdelingen Kvinden og ægteskabet i kulturhistorien, skal anføres enkelte:

Lewandowski: *Das Sexualproblem in der modernen Litteratur und Kunst* (Dresd. 1927) 49 kr., H. Lichts *Sittengeschichte Griechenlands I-II + Ergänzungsband* (1925-28) 172 kr., Malinowski: *Das Geschlechtsleben der Wilden* (Lpz. 1929) 31 kr., Ploss-Bartels: *Das Weib in der Natur- und Völkerkunde I-III*, Berl. 1927, 70 kr., Karl Schmidt: *Jus primae noctis* (Freibg. 1881) 30 kr. (i 1929 2,50 kr.), den meget sjældne *Das Amsterdamer Huren-Leben* (Leyden 1754) 20 kr., M. Hirschfeld: *Die Homosexualität* (Berl. 1914) 29 kr., W. Reich: *Die Funktion des Orgasmus* (Wien 1927) 21 kr. og Stekel: *Sadismus und Masochismus* (Berl. 1925) 102 kr.

Vandringen gennem bogmasserne er nu snart til ende; vi er nået til *Blandet litteratur*, et stort, broget afsnit, der omfattede ca. 1500 numre og var delt i 18 underafdelinger, bl. a. for personalhistorie (et begreb, jeg kun nødtigt opererer med, og kun når de pågældende biografiske værker – hvad der meget sjældent er tilfældet – absolut ikke kan placeres i de afdelinger, hvor jeg synes de naturligt hører hjemme, altså under litteraturhistorie, historie, rejsebeskrivelser, filosofi o. s. v.), håndbøger, danske og udenlandske tidsskrifter, anekdoter – humor – satire, almanakker og illustrerede kalendere, stambøger, festskrifter, magi – gåde- og spåbøger, koge- og modebøger, bøger om spil og sport,

tobak, vin og øl, kuriøse mennesker og fænomener, kuriososa og blandinger.

Mellem tidsskrifterne var bl. a. Flamand & Langes Ceres et periodisk Skrivt for dannede Læsere I-VIII (1824-26), Punch 1875-92, de første 52 numre af Ravnens (1876-77), det udkomne af F. Hendriksens Ude og Hjemme (1877-84), det udkomne af Johs. Jørgensens Taarnet (1893-94) og 7 bind af The Yellow Book (Lond. 1895-97). (Af tidsskrifter, som jeg i det hele har fundet det interessant at samle på og fordybe mig i, ikke mindst når de originale omslag er bevaret, har jeg iøvrigt beholdt ikke så få, således f. ex. det udkomne af Kritisk Revy, Thøger Larsens Atlantis (1923-25), Exlex, Vagten, Clarté (1926-27), Pressen (1923-24), Sirius, Forum og Gellert Burgess' egenartede og sjældne The Lark (San Francisco 1895-97). Af Vild Hvede, Tidsskrift for ung dansk Litteratur, har jeg en ikke almindelig række, begyndende med den meget sjældne 1. årgang Klinte, Roskilde 1920-21, fortsættende med Ung dansk Litteratur 2., 3. og 4. årg. 1925-28 og gående over i Vild Hvede 5. årg. o. s. v., som jeg har op til 1940). Kalendere, »Taschenbücher« etc. havde jeg ofret ikke ringe tid på opsporing af, idet det altid har forekommet mig, at der over disse ofte nydeligt illustrerede (f. ex. med kobber af Chodowiecki) og i skind indbundne små bøger er en egen tone eller duft af fortiden; også fremragende digtere har jo været bidragydere, af vore egne således Oehlenschläger og H. C. Andersen.

Om mange af bøgerne fra de forskellige grupper af denne afdeling kunde det utvivlsomt siges, at de havde noget af kuriositetens præg over sig, men for de specifikt kuriøse havde – og har – jeg en særlig gruppe, hvori jeg anbringer bøger, der forekommer mig så kuriøse, også ofte ufrivillig komiske, ved fremstilling, emne, tryk, kort sagt ved hele deres fremtræden, at de mere synes at høre hjemme i et kuriositets-kabinet end i et biblioteks saglige grupper, hvor de efter deres emne egentlig ellers

skulde anbringes (en lignende betragtning følges vistnok i nogle af vore største offentlige biblioteker, hvor man uofficielt har betegnelsen »idiotica« for sådanne ting). Af denne art har jeg i mit lange bog-liv stødt på mange, og hertil er utvivlsomt kommet en særlig interesse for ualmindelige menneskers åndelige produkter, som har fået mig til at søge efter og ofte finde sådanne kuriøse, af mange oversete tryksager. Typiske eksempler er Pilati Livs- og Levnets-Beskrivelse, med Catalogus paa adskillige rare Sager, som ved offentlig Auction bleve bortsolgte efter Pilati Død (fra 1771) eller Jokum Blæsberg: »Løse Blade af et Cabinets afslørede Historie el. Jfr. T. . . meyers Erindringer« (på brunt papir!) eller Portraitligheder mellem Mennesker og Dyr (1875) eller J. Faber: Homers Odüsseias erklært auf Grund des Wetterablaufs vom 11. November 1912 bis 8. Januar 1913 (Jersey City 1913). Af de heller ikke få bøger af denne art, som jeg beholdt, skal jeg nævne den i København 1772 udgivne bog af Chr. von Schön-eich: Merkværdigt Æreminde om det fordum kloge og lærde Lybekske Barn Christian Henrich Heineke . . . Bogen, der er på 381 sider og kun sjældent dukker op, er skrevet af den mand, der var lærer eller træner for det lübeckske vidunderbarn, som levede i 4 år, 4 måneder og 21 dage (fra 1721 til 1725), som var hjemme i en række videnskaber og talte latin, fransk og tysk, og hvis livshistorie eller måske snarere livstragedie berettes i bogen. Barnet, hvis enestående evner skyldtes en fantastisk hukommelse og sans for associationer, døde i Lübeck af mangel på ernæring, da ammens mælk svigtede og han ikke kunde vænne sig til anden mad. (Jeg har to eksemplarer af den sjældne bog, fundet med 25 års mellemrum, det ene på almindeligt, det andet på meget tykt papir).

Kuriøse er også de af eneboeren Rasmus Madsen forfattede, trykte, indbundne og forhandlede skrifter. Madsen, der var født 1849 og oprindelig bødker og husmand, slog sig efter nogle års ophold i Amerika og Ostindien ned i en træhytte på Jordløse

mark, hvor han på en lille visitkortpresse fremstillede en række småbøger om sine rejseoplevelser og forskellige religiøse og filosofiske spørgsmål. Bøgerne, der alle på bindet har et billede af Madsens hus i Jordløse, er af ham selv på titelbladet betegnet som »Husflidsarbeide«. Jeg har 5 forskellige af hans frembringelser, bl. a. Mine Rejser i Amerika og Ostindien på ca. 180 sider (2. oplag fra 1909 og 3. oplag fra 1918) og Religionsudviklingen (7. gennemsete oplag fra 1915). Virkelig kuriøse er også de af forfatterinden J. Christensen, Rudersdal ved Holte (formentlig ca. 1898) udsendte 3 bind: »Første, Yndæt og Tredie Biend aef Mænesketilværælsæn Sproegæt Vore Svampe«. Bøgerne er tilsammen på 248 sider og indeholder betragtninger over næsten alt mellem himmel og jord, måske dog især svampedyrking og svampespising, naturmedicin, opskrifter m. m.; der findes ikke et eneste ophold, der er udelukkende anvendt store begyndelsesbogstaver, en fantastisk tegnsætning og en endnu mere fantastisk, delvis fonetisk stavemåde, som vil fremgå af en enkelt sætning, der også indeholder to personnavne: »Maendsjuesæn, Vaer Væel, Dæen Siedste, Dæer, Kunde, Ligge Tryek, Paae Fæeder, Haaldbæergs, Tiek«.

Til de kuriøse husflidsarbejder hører også et af Georg Bruhn i Hjørring 1886 udsendt værk Den guddommelige Villie, Mennesket og Naturen med undertitlen Letfattelige Skildringer af Naturen, Historien og Forventningerne om gjenfødt Tilværelse efter Døden. Bogen er på 686 sider med 67 kort og afbildninger – alt sammen autograferet.

Endelig må man til de kuriøse bøger vel også henregne miniature-bøgerne, hvoraf jeg – på en særlig reol, 19 × 14 cm – har en lille samling på 24 numre, deriblandt La sainte Bible mise en vers, forsynet med kobberer (Haag 1761), en fransk almanak med kobberer (Paris 1824) og en lithograferet Carlsruhe almanak fra 1830, der måler 1,8 × 1,3 cm og formentlig er en af de mindste i Europa fremstillede bøger.

Fra boglæser til bogsamler – og retur

Priser. I 1929 kunde man købe Ny Jord, redigeret af Carl Behrens, I-III, 1888-89, indbundet, for 5 kr., mens det udkomne af Piraten, redigeret af Ove Rode (1887) kostede 22 kr. og Lucoppidans Tobacks Berømmelse ... imod nogle kræsne og svimelhovede Foragtere, fra 1714, 13 kr. – I 1944 kostede Flamand & Langes Ceres i hellæderbind 36 kr., Punch 1875-92 25 kr., Ude og Hjemme (1877-84) 41 kr., Taarnet (1893-94) 45 kr., nr. 1-30 af Hr. Sørensen, ill. af Storm Petersen m. fl. (1922) 60 kr. og Blei & Sternheims Hyperion I (München 1908) 63 kr. Storm Petersens ældre ting betaltes i det hele godt, således kostede 14 årgange af hans album, begyndende med 2. årg. (1914) 42 kr. – Som anført blev almanakker og »Taschenbücher« (1944) betalt med ret små priser. 5 årgange af Rahbeks sjældne Charis Almanak 1799-1807 kostede 8 kr., Oldfux, humoristisk Kalender 1881-89, 1 kr. og 22 bind af den svenske Miniatur Almanach (1846-78) 10 kr. Enkelte af de udenlandske betaltes højere, f. ex. Historischer Calender 1794 (m. 12 kobber af Chodowiecki) 13 kr., Gothaischer Hof Kalender 1795 14 kr., 8 bind Revolutions-Almanach (1797-1804) 30 kr., og Ifflands Almanach fürs Theater 1808 15 kr. – Iøvrigt nogle priser i flæng fra det brogede afsnit: Cannells The Secrets of Houdini (Lond. 1931) 22 kr., Carl Müllers Nye Koge-Bog for den retskafne Huusmoder (1785) 17 kr., Harrys ABC of Mixing Cocktails (Lond.) 16 kr., Simon: Bottlescrew Days. Wine Drinking in England 18. Century (Lond. 1926) 20 kr., Segelcke: Gl. Dansk Snaps, ill. af Vald. Andersen (Hjørring) 12 kr. og Den Kunst at gjøre et rigt Partie, en Haandbog for fattige Djævl, ved J. N. Høst (1800) 6 kr.

Bogsamlingens yderværker.

Ligesom man f. ex. til faget historie har såkaldte hjælpevidenskaber som etnografi, genealogi m. v., kan man med henblik på samlivet med bøger anlægge sig samlinger, der supplerer selve bogsamlingen; jeg tænker her først og fremmest på ud klip og ud snit af aviser og tidsskrifter m. v., særtryk o. lign. med bidrag af og om de pågældende forfattere eller emner. Sådanne har jeg samlet lige så længe jeg har samlet på bøger, og i mange henseender, ikke mindst når det gælder skønlitterære forfattere, har de en særlig interesse, ikke blot fordi der ofte vil være tale om egentlige førstetryk, hvis text måske viser sig ændret, når de senere indgår i bogform (måske bliver de slet ikke genoptrykt), men også fordi sådanne noveller, digte eller brudstykker kan være forsynet med illustrationer, der ikke medtages ved egentlig udgivelse. En forfatter som Johannes V. Jensen har i årenes løb offentliggjort dels adskillige af de i bogform som myter betegnede rejsebrev og lign. i dagblade eller søndagsmagasiner, hvor

de har været illustreret af kunstnere som Vald. Andersen, Anton Hansen eller Axel Nygaard, dels en række bidrag af skønlitterær art (f. ex. i Hjemmets Noveller) eller som indlæg i dagens diskussion, hvilke han ikke har medtaget i bogudgaver. Jeg har af og om forfattere som H. C. Andersen, Georg Brandes, Johannes V. Jensen, Hartvig Frisch, Tom Kristensen, Jacob Paludan og andre, som særlig har interesseret mig, samlinger på flere hundrede kronikker og udklip for hver enkelt, og for faglitteraturens vedkommende i tusindvis af andre udklip, ordnet efter samme system, som jeg har anvendt i min bogsamling.

Desuden har jeg en autografsamling på nogle hundrede numre (mest breve fra skønlitterære personligheder, litteraturhistorikere, sprogforskere og politikere), en stadig ført fortegnelse over alt, hvad jeg har læst af skønlitteratur fra 1910, og endelig en række håndskrevne hæfter med karakteristiske prøver fra mange af de læste bøger, hovedsagelig fra den tid, da jeg ikke havde råd til at købe bøgerne, men var henvist til at låne; en sådan personlig antologi vil man efter mit skøn kunne have megen glæde af.

Mens man vil have fået indtryk af, at jeg i høj grad har kendt til et dilemma mellem samlen og læsen, har et sådant næsten ikke foreligget med hensyn til at lade bøger indbinde eller ej, thi selv om jeg føler en virkelig stor glæde ved at have eller læse en bog i et efter bogen afpasset håndværksmæssigt ulasteligt, måske kunstnerisk og skønt bind, så har lysten til at erhverve bøger dog stadig været så stor, at indbindingsspørgsmålet er blevet noget forsømt. Naturligvis har jeg ladet en del »kære« eller nødstedte bøger binde ind (navnlig bøger med »blankt omslag«, som jeg aldrig har kunnet forsone mig med), og så må det bemærkes, at jeg med få undtagelser (f. ex. når det gjaldt børnebøger og meget sjældent forekommende bøger) af princip kun har købt eksemplarer, som var i velholdt stand, eller som ved en let udbedring kunde få et anstændigt udseende.

Slutningsord.

Når jeg nu efter dette ikke helt korte og vistnok noget defensive forsøg på at give nogle omrids af en næppe helt almindelig og i hvert fald meget forslugen bogsamlers liv og samlen ser tilbage over disse 40-50 samler-år, synes jeg, at de fleste af dem har været levet i en mulighedernes tid, som er ret forskellig fra den nuværende. Det har været et i mange henseender rigt og spændende liv mellem bøger og bogmennesker, såvel sælgere som samlere, og de mange timer, jeg har brugt til at komme rundt og kigge og rode og snakke og handle eller til at gennemgå utallige kataloger og lister, forekommer mig godt anvendt. Men når dette er sagt, må det også tilføjes, hvad der allerede foran er berørt, at jo flere samlefelter, der meldte sig med krav på interesse, desto større blev afstanden mellem de to boglige glædesmomenter: erhvervelsen og læsningen, hvilket gav en absolut ikke glædebetonet utilfredshed i sindet. Jeg kan på baggrund af disse mine oplevelser gennem en årrække ønske, at jeg havde været mindre nysgerrig, anlagt færre eller mere afgrænsede specialer og ikke ladet hver interesse blive til et speciale, til hvilket man, når det først er etableret og sporsansen er levende, ikke kan lade være at bringe sine ofre. Har man sans for og tid og tålmodighed til inden for begrænsede områder at opspore bøger og ikke nøjes med at give en antikvarboghandler direktiver, så er og vil der altid, også for den mindre vel beslåede, være mulighed for at skabe sig en samling, som ved den særlige viden, man sammen med bøgerne erhverver sig, vil føles som noget personligt og værdifuldt. Og der er jo specialer nok, mange flere, end jeg har haft og tildels trællet for; lad mig nævne et par, som jeg vilde synes måtte være frugtbare: tryk, navnlig ældre, fra danske provinsbyer; bøger på dansk, trykt i udlandet (U. S. A., Sydamerika, Australien o. s. v.); udenlandske bøger om Danmark og dansk topografi, og danske bøger oversatte og udgivet i udlandet.

Iøvrigt vil jeg gerne sige, at jeg intet øjeblik har fortrudt beslutningen om den kraftige reduktion af bogsamlingen (som vel også blev taget under hensyn til, at der indenfor min nærmeste familie kun var interesse for læsning af bøger); derimod har jeg naturligvis i adskillige enkelttilfælde fortrudt, at jeg har skilt mig af med en og anden bog, og en sjælden gang har jeg erhvervet den igen. Og det kan jo nok give små jag i én, når man hos antikvarboghandlere (måske i rodekasserne!) eller ved auktionseftersyn støder på bøger, man har ejet. I denne forbindelse vil jeg nævne, at jeg har følt en ikke ringe glæde ved i en række tilfælde at have konstateret, hvor den og den bog gik hen, idet jeg har ment, at den måske blev mere værdsat end hos mig. Og på dette sted skal også sættes en tak til antikvarboghandlerstanden, såvel til fortidens store gamle som til nutidens unge, dygtige, for hjælpsomhed og interesse og god snak om bøger og mennesker.

Altså, siger den forhenværende: med de ca. 4000 bind jeg har beholdt og med et par afdelinger, hvor jeg tillader en beskeden tilgang, føler jeg uden tvivl større tilfredshed, end da jeg var omgivet af de 26-27.000 bind, og lever et mere naturligt bogliv med langt større læseglæde og læsetid end før, da jeg nok i nogen grad var en bøgernes »ulykkelige elsker«. Det er efter disse mange års syslen med og liv mellem bøger min absolutte overbevisning, at de, rigtigt benyttet og behandlet – jfr. Jacob Paludans udtryk i *Bøger paa min Vej* (1946) »fremfor alt er Bøger dog Redskaber« – gør livet rigere, eller, som Johannes V. Jensen siger i det motto til *Gry*, han skrev i 1929:

Oplad dit Sind for hvad man ved,
som Børn og karske Sjæle ser,
Naturens store Aabenhed!
Thi den der læser lever mer.